

MOJ ŽIVOT NA MARSU

I

NESPOKOJAN

Ponovo sasvim neočekivano taj osećaj zamora. U telu, u mozgu... Pogled kroz prozor na suro dvorište, pa se podižem i ogrćem sivu jaknu i izlazim u Institutski hodnik. Liftom do prizemlja, pa stepenicama do parkinga pred zgradom i, onda, lagano Jakšićevom prema Zelenom vencu. Gužva automobilska je hronična - sirene, režanje motora, huka, piska, buđanje - olovni tovar ulazi u unutrašnjost tela i taloži se. Kameno. Tamo kod raskrsnice jedna žena kaže drugoj: *Videla sam Bogdana, strašno je propao*, a ja te reči konstatujem i ne konstatujem, izbegavajući prolaznike, masu koja se mimoilazi i hita. Ponovo stepeništem nadole. Stojim kraj kioska sa parfemima. Neko vreme kao da sam pogubio niti koje me vode. Kao da ih je neko otpustio i sada klonulo visim na scenici vlastitog života. Onda se pokrećem i obilazim prljave štandove sa starom štampom. Ništa: nigde hrvatskog *Dilana Doga*, tu i tamo ugledam crveni logo *Zagora* ili žuti *Teksa*. Na jednom kiosku još uvek prodaju stari porno ANAL- dve nasmešene tinejdžerke, me privlače vragolastim osmehom- ona koja se natiče i ona koja joj pri tome pomaže. To je jaće. Turobno. Knjižarski izlozi puni ranaca i školskih torbi, od negde se kroz kakofoniju popodneva probija cilik crkvenog zvonceta - tumaram besciljan. Prelazim, probijajući se između autobusa do pijace. Poluprane su tezege, za jednom stoji čovek sa psetolikom glavom, isplazio je jezik i dahće. Ipak, dan nije vreo, ovde bih, mislim, mislim, ovde bih možda mogao sresti V. S. Zorovavelja. Preko od smradnog mandovskog klozeta, iz kojeg dopire klokot Muharema Serbrezovskog, Ciganke, klečeći kraj kartonskih kutija, prodaju crne banane. Ispod njih čući složno pleme prodavaca satova pištalica. Čitava ulica se razleže od bibibibikanja. Tu negde bih mogao sresti V. S. Taj osećaj zamora je u telu, koskama i mozgu, samo ako pomislim na njega. Neizgubljen. Zaustavljam se pred ribarnicama- u sluzavo zelenoj vodi, rone, s užasom u zlatnim očicama, šarani. Bez krljušti, nagi. Bez naročitog očajavanja klize kroz vodurinu i povremeno, kada do glave obrijani crvenooki prodavac spusti meredov u vodu, pokušaju da izbegnu njegove vilice. Ulovljeni šaran se smiruje na dnu mreže, kao da smireno čeka da ga izvade iz vode i prekolju. Kada sam se osvrnuo, vraćajući se sam u sebe, već stojim pored prodavačica cveća. Zimske, purpurne ruže su u buketima i tu su bukete hrizantema - odlazim zaboravljajući njihove ponude: tri dinara, četiri dinara, pet dinara... Šta je sve to, ta gomila nesklada? Nejasno je. Uspinjem se do Zelenog venca, gde stotinak ljudi trči za zelenim autobusom, iz svih pravaca, nadirući. Sve me to ostavlja, na neki način prevazilazi, gubi se, penjem se stepeništem, gore, ka stajalištima. Mogao bih da uđem u bilo koji autobus, kao što nekada radim i da očekujem sa napetošću, gde ću stići. Ali danas ni to nema privlačnost. Zebra i mimoilasci i uzbrdicom odlazim do Galerije Haos. U njoj na zidu visi samo jedan beli crtež. Komad papira, na kojem je ruka umetnika povukla kratku horizontalu, kao rez, oštro zarivajući vrh pisaljke u površinu. Na kraju te linije, ne duže od pet santimetara, dočrtana je crvena kap.

Mlada žena kustos mi dodaje *Knjigu utisaka*. Upisujem svoje ime, bez prezimena, sklapam knjigu i vraćam joj.

To je jedina slika na postavci? Da, kaže ona i dodaje, *Karlović je drugu izložio u Galeriji Lada, treću u ULUS-u, a četvrtu u Cvijeti. Sve četiri su apsolutno iste i predstavljaju umetnikov revolt protiv građanskog rata.*

Sve žalosno i mračno, u meni je. Koračam lagano prema klubu *Knjiga i mi*. U izlogu deset novih Grišamovih romana. Brojim ih: jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam, osam, devet, utvrđujem da ih ipak nema deset, nego jedna manje.

Ali nema olakšanja.

Koračam Knez Mihajlovom prema Kalemegdanu, razmišljajući, po prvi put ovoga dana, da li bi mi pomoglo da odem do Spomenika Pobedniku i neko vreme posmatram ušće. Možda bi me smirilo. Zato odustajem i vraćam se Knez Mihajlovom.

Prošlo je dva sata otkada sam na ulici. Osvežilo je i misli su mi pribranije. Povremeno osetim sebe u sebi, a onda se izgubim van sebe, *ponovo zanesen ništavilom*.

Sve i ništa, nalik na ništa. Kao tamna voda, kao nepomiča, crno ledena površ. Zapažam da stojim ispred Ateksovog izloga i da me iz unutrašnjosti prodavnice posmatraju dva nenaklonjena ženska oka.

Trgnuvši se, odlazim do Akademijine galerije. Unutra je retrospektiva. Slikar akademik, koji se usput bavi i vajarstvom, izložio je desetak bisti. Na svakoj je jedan od akademika koji su umetnika primili u akademiju. Misleći o tome i misleći zašto mi je od svega samo to palo napamet, teram dalje, napustivši galeriju.

Odvratno. Neko vreme nosim se mišlju da kupim sladoled. Onda odustajem. Vraćam novčanik u unutrašnji jaknin džep i smirujem se.

Šta je to u meni, to uznemireno već mesecima. Uplašeno. Mogućno je da sam smrtno bolestan, a da to ne znam. Možda su ovo simptomi te bolesti. Smrtno. Koračam, zadržavši, malko.

Zapažam da na ulici nema ni prosjaka, ni preprodavca švercovane robe, ni trgovaca domaćom i stranom štampom.

Verovatno je izvršena racija. Jedna a od uobičajenih. Prodavcima je javljeno pa su se na vreme sklonili. Inspektori su ulovili nesposobne i podmetnute.

Odvratno- to postaje moja najdraža reč. Koračam zatvorivši oči. Povremeno poneki me prolaznik odgurne ili mi zapreti, ali ja idem, žmureći, napred. Napred.

Gde je izgubljen život, šta je bilo sa onim lepim mladićem?

Samo kada očajavam ja sam neko i nešto. To sam negde pročitao, ali je istina. Prosto je nelogično i nemogućno da je neko na ovom jeziku i u ovoj zemlji mogao napisati *Afriku* ili *Qudi govore*.

Koračam. Zaustavljam se otvorivši oči, kod fontana na Trgu republike. Sednem na kamenu ogradu, umirim se. Osluškujem srce, kako udara. Uzrujan sam, strašno. To neulovljivo u meni. Stravno, duboko u telu. Sedim i pokušavam da se smirim, brojeći od jedan do deset i od deset do sto, po deseticama.

Pola časa potom stojim pred sajdžijskom radnjom. Potom kupujem sladoled na štapiću i odgrizam bezukusne komade od kojih mi trnu sekutići.

Nejasno. Otići, vratiti se, zapamtiti, zaboraviti.

Milujem svoju levu ruku desnom.

Nije trebalo počinjati, a kad sam već počeo, trebalo bi da završim.

To jedino mogu da smislim, znajući da se neću tog držati.

Očajno, i skučno.

Sivo je nebo svo. Ponovo idem prema Kalemegdanu, posmatram tragove metaka na zgradi Biblioteke grada. U prolazu čujem kako jedna žena kaže drugoj: *Jesi li čula, umro je Bogdan, juče, u hitnoj*.

II

IZNENADNI POVRATAK U KNJIŽEVNOST

1

Krajem septembra 1973. iz Beograda mi je stiglo pismo. Na koverti sam opazio pečat sa upadljivom skraćenicom KOS. Predsednik Žirija za *Konkurs prve knjige* me je obavestavao da je moj rukopis, knjiga priča, prihvaćen za objavljivanje. Nisam se obradovao. Pitate se zašto?

U to vreme moj otac je bio teško bolestan, tačnije: nalazio se na samrti. Tokom celog septembra majka i ja smo iz noći u noć bdeli čekajući kada će otac «ispustiti dušu». A tog dana, kada je stiglo pismo iz KOS-a, otac je, zlom voljom Svevišnjeg, u sumrak umro.

U danima koji su došli, majka i ja smo morali da obavimo niz onih *nužnih formalnosti* oko ukopa, tako da nisam ni pomišljao na sudbinu svog prvog pripovedačkog rukopisa. Možda bih ga i zaboravio sasvim da se deset dana po očevoj smrti nije telefonom javio urednik edicije PEGAZ pozivajući me da dođem u Beograd, kako bismo zajedno pogledali rukopis i dogovorili se «oko nekih detalja». Pokušao sam da mu objasnim kako me rukopis više ne interesuje, ali beogradski urednik nije pokazivao da razume o čemu govorim, te sam dan docnije, jutarnjim autobusom, krenuo za Beograd, nekako našao prostorije KOS-a u Ulici Maršala Tita, i u zagušljivoj sobici dva sa dva, sa tri izraubovana stočića i jednom stolicom polomljenog naslona, sedeći kraj debelog bradonje, pristao na sve njegove uredničke zahteve – izbacio je iz rukopisa prvu i pretposlednju priču, skratio naslov za jednu reč. Mesec dana kasnije izašla je iz štampe moja prva pripovedačka knjiga. Dobio sam poštom tri primerka u žutoj koverti sa znanim pečatom, da bi posle nekoliko dana poštar doneo i paket sa još trideset primeraka.

Na kolektivnu promociju održanu u beogradskom Domu omladine nisam putovao, poslao sam telegram na adresu KOS-a, izvinjavajući se zbog nemogućnosti da putujem. Ukratko: čvrsto sam rešio da se književnošću ne bavim.

Ne znam da li ćete mi poverovati, ali svoju prvu i do sada jedinu knjigu nisam pročitao. Ponekad bih je uzeo u šake i prelistavao, ali je *ljudski* nisam čitao. Činilo mi se da je očeva smrt, čiji se dan poklopio sa veću o mom uspehu na konkursu za prvu knjigu, zauvek zapečatila moje literarne ambicije. Budući da sam do završetka Pravnog fakulteta imao još dva ispita, radio sam kao apsolvant prava, u varoškoj ekspozituri *Jugobanke*. Svoja dva poslednja ispita sam «otkačio» u januaru sledeće godine, pred leto sam se oženio, u jesen razveo.

2

O književnosti nisam razmišljao «ni pod š». Starao sam se o majci narušenog zdravlja, dopisivao sam se sa filatelistima iz zemlje i inostranstva, kompletirao kolekciju maraka sa motivima slika jedrenjaka. Jednom mi je kolega s posla, Vaculić, pamtim da je to bio baš on jer je ubrzo preminuo, doneo isečak iz nekih prestoničkih novina u kojem je meni nepoznat kritičar hvalio moj prvenac. Priznajem da mi je na momenat bilo prijatno u duši, mada sam se koliko sutra upitao: zašto? Možda zbog toga što je u svojoj kritici komentarisao fabule mojih priča i tako me podsetio na doba kada sam *majstorisao* oko njih i razvijao njihove zaplete. Drugi put mi je koleginica sa posla Stela donela ceo broj *Književnih novina* u kojem je jedan od mojih generacijskih kolega, komentarišući poludecenijsku produkciju proze na srpskom jeziku, pomenuo i moju prvu pripovedačku zbirku kao *obećavajuću na više ravni*. I to je bilo sve što se književnosti tiče.

3

Deset godina kasnije i dalje nisam pisao, bio sam razveden i živio sam u staroj roditeljskoj kući. Majka je u međuvremenu umrla, dobro sam se situirao, postao sekretar Udruženja filatelista Srbije. Radio sam i dalje u pravnoj službi *Jugobanke*, kao njen šef, moj život je postao niz rituala: dnevnih, nedeljnih, mesečnih.

Kada kažem *dnevnih*, mislim na niz aktivnosti od buđenja do spavanja; kada kažem *nedeljnih*, mislim na posete varoškoj pijaci subotom, duga spavanja nedeljom, večernje odlaske u pivnicu. Kada kažem *mesečnih*, mislim na svoje odlaske na varoško groblje, gde sam stavljao cveće na roditeljske grobove i putovanja za Beograd, u Udruženje filatelista Srbije.

Prema ženama sam osećao gađenje, fudbal mi je bio oduran. Televiziju sam gledao retko, postojalo je jako malo tema o kojima bih mogao da razgovaram sa drugim ljudima. Sem onih najbanalnijih: *o vremenu*. Tako sam početkom 90-ih počeo da posećujem gradsku biblioteku. Jednom u petnaest dana, a zatim jednom nedeljno. I uzimao bih po tri knjige, uglavnom prozu, priče i romane, domaće i prevedene. Čitao sam bez plana tri ili četiri godine, a zatim sam počeo čitanja *po piscima*. Godine 1993. sam iščitavao sve priče Čehova, više puta razume se. 1994. godine Mopasana, na isti način, lagano i uživajući. 1995. je pripala Hemingveju. A uz to i mnoštvo starih i novih pripovedača i romansijera.

Ako bi trebalo da izdvojim najboljeg, možda bi to bio, ipak, Čehov. Kafka me je, na primer, razočarao, sem *Preobražaja*, svakako. Od naših, da ne govorim puno o majstoru Andriću, najviše sam dobio, da tako kažem, od Aleksandra Tišme, a sasvim me je razočarao Bulatović...

Kako sam se zaista vratio u književnost, to jest *pisanju priča*?

Bilo je to ovako. Jedne januarske večeri, u zimu 1999. godine stigao sam u Gradsku biblioteku pred samo zatvaranje. Bibliotekarke koje su me već uveliko poznavale, uzele su moje knjige i rekle mi da te večeri u biblioteci gostuje *naš čuveni pripovedač srednje generacije* – pa da, ako želim, mogu da prisustvujem *susretu s piscem*. Ne znam zašto sam uopšte prihvatio predlog, budući da pomenuti pisac «ni pod š» nije spadao u red savremenika koje sam cenio.

Bibliotekarke su me otpratile do uskog sobička sa klupicama, sobička polupraznog, pregrejanog, gde je za stolom pored direktorke biblioteke već sedeo pisac i nekakav bled, ispijen mladić, pomislio sam s pravom: književni kritičar. Seo sam u poslednji red i vrlo brzo, pred desetak ljudi, što đaka i studenata, što samih bibliotečkih službenika – počeo književno veče.

Nekada davno, dok sam pisao svoje prve priče, kao student prava u Beogradu, posećivao sam književne večeri. One su bile tad vrlo posećene, čak glamurozne, u mom sećanju. Uz pisca je išla silesija kritičara, satelita, tu je bio profesionalni voditelj večeri, pa ljudi sa radija, ponekad i poneka kamera. I kameraman koji je u tišini zveketao svojim kablovima i preklopcima i stvarao svečaniji ugođaj. Sada, mnogo godina doznije, u biblioteci mog rodnog grada, ostale su, kao i od mnogih drugih stvari, jad i beda rituala, ljuštura nekadašnjeg prestiža. Pomislio sam smesta, dok je gost pripovedač s jakim pokrajinskim naglaskom čitao nekakavu regionalnu priču, punu lokalizama, kako je dobro što sam pre više od dve decenije batalio bavljenje literaturom i što se njom nisam više bavio. Sem kao čitalac.

Kada je pisac završio monotono čitanje i podigao zrikavi pogled prema nama, očekujući aplauz, dočekala ga je tišina i meškoljenje desetak posetilaca. Otpočeo je, potom, mladi kritičar svoju priču, punu termina koje nisam baš do kraja razumevao, termina koji su verovatno sada bili u opticaju među kritičarskom svitom. Uz nekoliko opsežnih izvinjenja zbog kratkoće svog izlaganja, okončao je priču koja se skoro i nije ticala nove knjige pripovedača - našeg gosta.

5

Da je sobica bila veća i da je bilo nešto više publike, napustio bih ovo književno veče pre njegovog kraja i ništa se ne bi desilo.

Direktorka biblioteke je upitala ima li pitanja za našeg gosta. Nije bilo.

- Dok vi ne smislite pitanje, ja ću upitati našeg pisca – reče ona – šta je jezik pisca i kakvim se jezikom danas govori?
- Kao iz puške gost otpoče: - Ja volim da kažem: za pisca je jezik toplomer u ruci lekara koji pokazuje zdravstveno stanje junaka. Jezik je živi pesak književnosti. Kad ljudi u mom kraju pričaju, njihov je jezik prosejan kroz hiljadu sita i rešeta ... Jezik je kišobran pod kojim zajedno koračaju pisac, naratori i junaci, dok se spremaju oluje i nepogode. Jezik je piščeva busola, koja mu pokazuje strane sveta ...
- Direktorka reče: - Hvala! - pa podiže oči, taman da sretne podignutu ruku nepoznatog mladića, verovatno studenta, pomislih, kakav sam i sam bio pre četvrt veka.
- Naš gost je rekao da je jezik za njega toplomer, živi pesak i kišobran, i busola ... Kako to jezik može da bude u isto vreme?

- Nastade neugodna tišina, direktorka se lažno osmehnu i okrete prema piscu gostu.
- Ja bih se uključio!- javi se kritičar. – Naš mladi kolega bi morao da prihvati stav da je reč o metaforama.
- Shvatam da je reč o metaforama, ali ipak ih je previše. I pesak i kišobran i busola, ne znam, pa i toplomer, čini mi se, mnogo je predmeta, tako mi se čini. Možda nisam u pravu ali ...
- Posmatrao sam iskosa piščevo pepeljasto lice. Na njemu nisam mogao da opazim zbunjenost, ali mi se činilo da vidim mali grč srdžbe. Sviđala mi se primedba nepoznatog mladog čoveka, ali sam očekivao da se veče što pre završi. Direktorka, međutim, sa papira, koji tek tada opazih u njenim rukama, pročita sledeće pitanje:
- Moliću našeg gosta da nam kaže da li je postmoderna ozbiljan književni pravac ili je to samo još jedna novotarija sa zapada koja neće dugo trajati?
- Sada opazih da i sam pisac u šakama drži nekakav papir i da svoj, unapred pripremljen odgovor, sa tog papira deklamuje.
- - Ponekad mi se čini da je postmodernizam skoro na početku zapao u ćorsokak vlastitog pravila. Umesto da spaja tradiciju i savremenost, kako ga je Bodrijar objasnio, on je nasrnuo na sve što mu je prethodilo ... Postmodernizam ruši sve kanone, a nekritički stvara vlastiti kanon. Ali znam da je postmodernizam vredna teorija kada je primene majstori. Dosta je odličnih knjiga napisano u tom ključu ...
- U tom času sam isključio svoju pažnju i gledao isključivo u mladića, mog nepoznatog meštana. Video sam da će se opet javiti za reč, a opazala je to i naša domaćica, direktorka biblioteke i pokušavala je spuštajući obrve na oči da obeshrabri pitača.
- Novi kolonijalizam i fašizam velikih sila u opštoj iscrpljenosti i zamoru milenijuma hoće da uništi male narode i kulture ... – produžio je pisac tiradu, čitajući bez podizanja očiju, unapred dogovoreni i spremljeni odgovor, pa nije primećivao rat očiju između mladića i direktorke.
- Pošto je pisac završio monolog, glasno odhuknu i suoči se sa očima publike. Video sam kako mladić odustaje od svog pitanja, verovatnog protesta protiv galimatijasa kojim smo bili zasuti, te sam podigoh ruku. Direktorka mi dade znak da govorim, podigavši opet obrve i bradu u isti mah: - Izvolite, gospodine!
- Dok sam govorio, jednim svojim delom moj mozak je mislio na činjenicu da je večerašnji gost biblioteke startovao u književnosti, knjigom *zavičajne proze*, u isto doba kada i ja. Da je za razliku od mene nastavio da se bavi pisanjem proze tokom celog niza sezona. Da je autor pet-šest knjiga od kojih su neke nagrađeni visokim priznanjima. Možda je svest o toj *razlici* uticala na oštrinu mojih reči:
- Pozdravio bih našeg uglednog gosta, ali bih primetio da je kod prvog pitanja upotrebio previše odredbi često suprotnih značenja i smisla i da nas je pomalo razočarao. Mislim, međutim, da je odgovor na drugo pitanje još nesolidniji i za mene kao čitaoca neočekivaniji. Naš gost prvo tvrdi da je postmodernizam odmah i na početku zapao u klopku svojih pravila, da je odbacio i uništio tradiciju. To, jednostavno, mislim, nije tačno. I sam naš gost u drugom delu svog odgovora pokazuje da je prvi deo njegovog odgovora problematičan, da ne kažem težu reč. Kako može nešto što je na početku palo u ćorsokak da posle da dosta odličnih knjiga? Bar ja sam sasvim zbunjen ...
- Hvala!- prekide me pometena direktorka, stisnuvši tvrdo usnice i usmeri pogled prema mladom kritičaru. Kritičar se nasmehnu i reče: - Nemam komentar za reči kolege...

- Da je mogao, čini mi se da bi naš gost, pisac, najradije izvadio revolver i pucao ne u mladića i ne u mene, nego u plafon - da padne na njega, publiku i prekine celu, neočekivanu zabunu.
- Mislim – reče on - da se moje reči i tako mogu tumačiti. Ali i drugačije. Priča ne sme da bude bez sižea, bez teme, da bude tek komentar komentara ...
- Toliko me je u času dok je izgovarao ove besmislice mrzeo, da je gledao kroz mene. Ali ja sam osećao da moram još nešto da kažem, i uprkos svemu, pa kada je on, nakašljavajući se, završio, dodadoh:
- I sam sam pisao priče i pišem priče i nikada nisam susreo priče bez sižea i bez teme. To je nonsens!
- Potpuni nonsens!- pridodade mladić pitalac, prijatelj kojeg sam te večeri stekao.

6

I tada se ovo neprijatno veče završi.

Ustvari: zašto *neprijatno*?

Vratih se kući praćen mojim mladim prijateljem. Mnogo kasnije sam iz futrole izvadio svoju staru, prašnjavu «bisericu» i počeo da pišem priču. *Ovu priču*. Priču o tome kako sam ponovo počeo da pišem priče.

Vratih se, dakle, sasvim neočekivano pisanju priča. Moj mladi prijatelj ih je čitao, bodrio me i kritikovao, pa je sve krenulo stazom koju sam davno napustio.

Za ovu priču, od koje je sve to krenulo, *priču koju trenutno čitate*, moj mladi prijatelj je, recimo, tvrdio da će svakako skrenuti pažnju na moje ime i da će biti ocenjena visokim kritičarskim ocenama.

III

PROSTO UBISTVO

Dragan Gagić oko 23 časa napusti prostorije privatne stanice Radio Gaga, koja je kao i lanac hamburgernica, desetak staklorezačkih radnji i tri prodavnice nosača zvuka bila njegovo vlasništvo, i iz nejasnih razloga neraspoložen izađe na parking. Taj parking je sagrađen od njegovih para, a kada bi se okrenuo i pogledao iza sebe, video bi na vrhu trospratne šiljate kule široku satelitsku antenu, koja je takođe napravljena njegovim parama. A iznad satelitske, načinjena od žutih neonskih cevi kezi se guska - Gaga. Maskota programa.

Poslednjih nekoliko meseci uobi_avao je da se u Radiju zadržava do ponoći. Prijalo mu je društvo devojaka i mladića, njegovih nameštenika. Naro_ito devojaka. Taj mladi svet koji nije imao ništa,sem svojih glasova i lice, glasova i tela, i koji je zavisio od izdašnosti njegove šake, ponašao se i u njegovom društvu veselo i na neki na_in bezbrižno, mada je opet ponekad Gagić pomišljao da mu se to možda samo _ini. Bilo kako mu drago, umesto da se oko pet ili pola šest predve_e uputi kući, svojim novim, ljubi_astim audijem, vlasnik popularne Gage bi ostajao sa producentima, toncima, spikerkama i di xejovima. Pio bi lozu i šveps, opijao se izdašno, bez žurbe, tolerišući tu i tamo psovku pregrubu za njegov sluh ili servilnost devojaka, devoj_ica kako ih je zvao. Poslednjih meseci, a to se poja_alo što je situacija u gradu bivala složenija, poslovi komplikovaniji, vredniji i opasniji, Gagić, _ije je zajapureno lice delovalo kao lice dobroćudnog cirkuskog morža, zamišljao je da se razvodi sa Julijom , svojom zakonitom, i ženi, *zašto da ne?* nekom od ovih lepršavica, spikerki koje su uživale u snimanju xinglova i radio telefonskim anketicama .

Da, sve to je on mislio i ovog _asa i te ve_eri, naro_ito posle ženinog telefoniranja i besnog pitanja *da li ti uopšte nameravaš da dođeš kući.*

Otkako se biznis razgranao, Radio Gaga prešla na celodnevni program, a hamburgernice, njegove i zakupljene po_ele da donose tešku lovu, Dragan Gagić je sve češće želeo da ostane u stani_inim prostorijama, da se ne pomera iz meblirane kancelarije na vrhu trospratnice, tik pod antenskim sistemom, da poput isto_nja_kog moloha, tako se bar njemu u fantazijama _inilo, sedi gore i prima asistente tona i marketinške furije, spikerke i producentkinje, da s njima ćaska, sluša mlade glasove.

I o tome je mislio prilazeći ganc novom ljubi_astom audiju.

On gurnu klju_ić u bravu i okrete ga u smeru kazaljke na satu. Potom bešumno otvori vrata i spusti se u sedalo, pažljivo povla_eći krajeve zelenog mantila. Kroz otvor vrata, sagleda vlažne jesenske krošnje, zatamnjene , sa rubovima zlatnog svetla pri vrhu, kao obasjane svećama, i vide još svetlucanje vlage po asfaltu parkinga i pomisli kako je tek sad opservirao ve_ernju kišicu o kojoj su njegove spikerkice obavestavali Gagine slušatelje svakog sata.

Nešto nije bilo u redu. Nešto, naime, nije bilo u redu s kolima. On dade kontakt i pažljivo se zagleda u svetleći mozaik broja_nika koji su nenametljivo obasjavali volan. Osvrnu se. Ništa se nije moglo utvrditi pogledom, pogotovo ne u polumraku, ali Gagić je bio siguran da je nešto u samom autu pomereno, dirano, maknuto, da je neko nešto doticao, muvakao. On se još jednom zabrinut osvrnu, ponovo je gledao u mozaik osvetljenih kružnih površina, i onda malo iznervirano zbog zebnje, okrenu klju_. I pritisnuv kva_ilo, dodade zerku gasa. Motor zakašlja i utiša se. Gagić ponovi radnju, ali

se motor ponovo oglasi nemoćnim pritihlom verglanjem, i on otpusti papu_icu gasa. *Nešto nije u redu.* Pokuša još jednom, ali se situacija ponovi. Gagić izađe iz audija i istog_asa oseti da se kišica poja_ala. Pogleda na sat. Bilo je ta_no 23_asa i osam minuta. Odnekud se seti da za sedam minuta poslednji autobus broj 270 zastaje dole, niz ulicu Proleterskih brigada. Zaklju_a automobil i sa nekakvim spasonosnim osećanjem, valjda stoga što je strepeo dok se približavao automobilu i što je osećao nelagodnost dok je uzaman turirao motor, krete poluosvetljenom strminom, dole ka mračnom putu. Trebao mu je minut da stigne do stajališta. *Sutra ću zvati servis,* pomisli, dok se uvla_io pod nadstrešnicu. Tu tik do njega, stajala je mlada žena u žutom mantilu, sa besmisleno otvorenim kišobranom iznad glave, a na kišici je mirovao i nekakav penzioner_ić, skutren ko dve pare u kesi. Gagić se osvrte, nešto dalje, pored mladog stabla, opazi mladića u tamnom odelu, koji je pod miškom stezao violinsku futrolu. Na glavi mladićevoj bio je, i vlasnik Radija to poslednje zabeleži, taman, staromodan šešir.

Gagić se već godinama nije vozio sredstvima gradskog prevoza. Odavno nije imao ni markicu, ni povlasticu, ali o svemu tome nije mislio, _ak ni kada se vozilo GSP-a pojavi na zavoju i bu_no, kroz noćnu pitominu, dojuri do stajališta. Gagić prvi uđe u bus i spusti se na jedno od praznih sedala. Za njim utr_aše devojka, mladić u crnom, i onda s naporom, svoje skutreno telo uvu_e starac. Autobus pojuri niz ulicu a Gagić se opusti.

Za_udo nije se uzbudio zbog automobilske kvara Taj nejasan osećaj izbavljenja koji je podsvesno bio u njemu, *izbavljenja od_ega?* to nije mislio, ponovo je tinjao u svesti i on je posmatrao kako se vozilo velikom brzinom pomi_e kroz prostor. Povremeno bi pro_itaio RUDNAP ili nešto dalje STR.KALOGERA, pa bi se pojavilo u sjajnim žutim znakovima UGO i odmah zatim zelenim ANAKONDA. Gagić se opuštao i neko vreme žmureo, a onaj osećaj nedefinisanog zadovoljstva tinjao mu je u žilama.

Gagićevo deransko zajapureno lice i pepeljasta kosa _inili su ga mlađim nego je bio, a _apkunskom izgledu doprinio je moderno krojeni mantil sa lepom, oštro se_enom kragnom, negovane ruke koje je držao na kolenima. Naravno, vozilo bi se povremeno zaustavilo i onda bi, dodajući gas kretalo dalje. Dve stanice posle Radio Gage u autobus je ušla grupa darkera u crnom, grajali su i dovikivali se, ali Gagiću nisu smetali. Na sledećoj stanici izašla je ona devojka, a Dragan Gagić, medijski mogul, to nije primetio. Sutra mu je predstojao odlazak u Azotaru i pregovori oko sponzorisanja BITEFA. Sutra je trebalo da primi Mitevića i Ristevskog zbog uvoza sto vagona soli iz Poljske. Na vidiku je ozbiljan biznis. To je Gagić preturao po razdešenim mislima, i nije opazio kada su na Slaviji darkeri isparili iz vozila. Nije zabeležio ni kada je autobus broj 270 napustio penzioner_ić, siromah. No kome je taj bio važan? Ako ima Boga, ni njemu.

Petnaest minuta docnije vozilo GSP-a je dospelo do poslednje stanice u naselju Mirijevo, tamo gde se nalazila Gagićeva golema dvospratnica i on bezbrižno isko_i na asfalt, ne osvrnuvši se. Predstojalo mu je pola minuta peša_enja do kuće, ne više. Išao je lagano, nogu pred nogu. Ovde kiša nije padala i Gagić je ne razmišljajući o tome, prazne glave i sa umorom koji mu se nataložio po zglobovima i mišicama, kora_ao, lagano, kao u blagom pijanstvu. Razmišljao o jednom brzom tuširanju i momentu kada će prići postelji osmogodišnje ćerkice Sonjice, poljubiti je, i mislio je o tome kako je ulica pusta a na nebu nema zvezda.

Ako bih, naime, pokušao da opišem karakter i karijeru ovog_oveka, rekao bih da je bio tipi_an primerak uspešnih ljudi s kraja osamdesetih i po_etka devedesetih. Brzim i rizi_nim ulaganjima stekao je dosta novca. Samo kod Dafine, kažu, zaradio je blizu milion maraka u roku od tri meseca. Wegove sigurne i razgranate veze iz vremena kada je radio u Narodnoj banci, pomogle su da se kapital uveća, a pored nekoliko

manjih pogrešnih investicija, uspevao je da glavninu novca usmeri u profitabilna ulaganja, te je njegovo carstvo u ovom _asu bilo obimnije, nego što bi bilo ko imao predstavu. Kratki i žustri sukobi koje mu je nametala konkurencija, rešavao je po kratkom postupku i bez dilema, sledeći, kako je voleo da kaže, *srećnu zvezdu vodilju*. Nije se mnogo obazirao na pretnje, niti na ono što se katkad događalo drugim ljudima iz njegovog socijalnog sloja. Nije bio ni preterano loš ni dobar. Ni pošten ni preterano nepošten. Ni preterano pametan, ni glupak. U svemu je bio oko sredine, u krugu biznismena koji je na raspadu Jugoslavije, ratu i sankcijama našao idealnu truležnu osnovu, za ubrzan, vlastiti razvoj i rast. Bila je, recimo, _uvena Radio Gagina reklama za proizvode od bambus nameštaja i reklama za mle_ne proizvode MLAKO MLEKO. Gagić li_no ih je kreirao. Ali dok je kora_ao ulicom, približavajući se porodi_noj citadeli, nije mislio o tome. Ni o neobi_nom kvaru auta.

On, naime, nije _uo prigušeni korak, niti kakav drugi šum, u naizgled pustoju ulici. Samo je osetio pritisak cevi, na svojim leđima. Shvatio je istog _asa šta se dešava i da anonimne pretnje od prošlog vikenda nisu šala, kako je govorio ženi, recimo, ili uskom krugu saradnika. U odsudnom momentu, kada se nadao da je re_ o pokušaju plja_ke, Gagić po_e da se osvrće, zaustivši re_enicu: *Ja kod sebe ne nosim novac*, ali nije stigao ni do četvrte re_i, kada mladić u crnom, sa staromodnim šeširom na glavi, povu_e obara_ i metak pogodi Dragana Gagića, vlasnika Radija Gage, njpopularne komercijalne stanice, pravo u srce. Drugi pucanj, pucanj u glavu koji je usledio u ime overe, nije predstavljao funkcionalu nego ritualnu obavezu. Nesretni Gagić je posrnuo i pao kao proštac, a plaćeni ubica vratio dugi pištolj s prigušivačem u violinsku futrolu i stisnuvši je ispod miške, krenuo ulicom u mrak.

Tada je po_ela da sipi kišica i poneki listić bi prozlatio mrak, ponirući prema zemlji. Telo nesretnog bogataša je ležalo na asfaltu, i prolazili su sati, prolazili jedan za drugim. I svuda je plinula tišina, _ak i u Gagićevoj kući, gde je njegova Julija ugasila svetlo i spustila se u krevet, misleći kako ju je muž definitivno napustio i otišao sa nekom od nafrakanih droplji kojih su pune privatne radio stanice Beograda.

U KUPEU SA ISTORIJSKIM JUNAKOM

Službenica na kragujevačkoj železničkoj stanici reče da *kosovopoljac* kasni dvadeset minuta u dolasku. I tačno, u pola osam, s perona uskočih u zaustavljeni, poluprazni voz; on cimnu prema Beogradu.

Koračajući hodnikom, pored zatvorenih kupea, zapazio sam da gotovo u svakom ima praznih mesta. Nasumice uđoh u peti, ili šesti kupe. Unutra je bilo samo dvoje starih ljudi, seljaka — žena koja je spavala, skupljenih nogu, na levom sedalu, zauzimajući dva mesta, i muškarac koji se izvalio na desnoj strani, oslonjen glavom o zid kupea. Seo sam čelo babinih nogu, a starac me odmeri pa bezinteresno sklopi oči.

Voz je ubrzavao kroz polumrak, ritmičku lupu točkova nisam pratio; pokatkad bi moje misli dotakle minulo književno veče ali se ono gubilo u graji reči koje sam morao da saslušam — dvojica mlađih, ambicioznih kritičarčića zamerilo mi je konceptualnost *Nesigurnosti u tekstu*; i „preparativnost”, to je rekao jedan od njih. „Profesor realne kragujevačke gimnazije”, kako se predstavio, upitao me je „s kakvim pravom izbacujem Dobricu ćosića iz školske lektire”. No naglo iznikla, nekakva rastresenost me je odvajala od mojih odgovora, te večeri formulisanih, a pogled skakutao po prljavom, neurednom kupeu, dotičući kolorne fotose „srpskih turističkih ponuda”, zatim duguljasto i smućeno ogledalo iznad sedišta na kojem je poluizvaljeno mirovao starac. Zatim sam zapažao, gore na metalnim nosačima, prtljag staračkog para, dvoje *kosovopoljskih veterana*, tri kartonske kutije, uvezane manilom.

Kuda li su se uputili? Radoznalost je kratko trajala, minula. Moje oči bi se zaustavile na dremljivom licu saputnika. Licu jazavičastom, sa tipičnom nosnom kukom ispod spuštenih veđa, na žučkastom, pegastom licu, izbrazdanog čela, sa mesnatim „zečijim” ušima. Samo su usnice na starčevom licu bile interesantne — tanušne, stisnute skoro do nevidljivosti, što je mom saputniku davalo pečat naročite prepređenosti. Na glavi, nakrivljena, stajala mu je izbledela, razobličena kapa; možda to nekad beše beretka, sada je bila komad prljave tkanine. Starac je svrha torzosa navukao prastari železničarski sako, sa znakom „JŽ” na lažnom xepiću u visini grudi, a ispod sakoa je nosio vuneni, davno izbledeli crveni pulover. Najneurednije su na starcu bile mrljave pantalone, od tamnoplavog sukna. Kroz sukno su na više mesta „izbijale” sive, jajolike mrlje. Te pantalone je uvukao u vunene fusikle. Na desnoj nozi moj siroti saputnik je imao delimice nazuvenu bakanxu, prekrivenu blatnim nanosima, levo stopalo je držao samo u vunenoj čarapi (a njegovu drugu bakanxu nisam zapazio).

Pomislivši da bi ga moje dugotrajno, uporno posmatranje trglo iz polusna, povremeno bih pogledao u staricu, u dnu čijih skupljenih nogu sam sedeo. Ona beše sasvim odgovarajući par, zabrađena okerastom maramom „na pužice”, u naopako natučenom puloveru i širokoj cicanoj suknji, koju je podvila pod tabane. I starica je, kao i starac, delovala jadno, ali je bila urednija i nekako „skromnija” u očitoj ubogosti.

Onda bi se moj pogled vratio na starca, Kosovopoljca. On se promeškoltio na neudobnom ležaju, još više se spustio u neugodan, iskrivljen položaj, isturajući noge u vunanim fusiklama kao signal porekla. Ubrzo su mu oba stopala bila bez cipela, blago oslonjena o flekavi patos kupea. Mučio ga je taj neprirodni, iskrivljeni položaj, no on je stoički trpeo u dremežu. Sada sam uočio i čuperke njegove izbledele ridaste kose, što su provirivali ispod kape, svetlucanje dlačica u njegovoj bradi; posmatrao sam kako mu se licem mrdaju bore smejačice, koje su duboko izbrazdale prostor oko uskih usnica. I u ovom času starčevo lice je delovalo preteće — no može biti da mi se samo pričinjalo, tu u slabo osvetljenom kupeu kosovopoljskog voza, koji je šibao kroz smrknuti predeo. Dok sam tako tolkovao, telo mu se sroza još malo niže, kao da će uskoro spasti sa

ležaja, a njegove prljave vunene čarape se, iznenadno, nađoše tik ispred mojih kolena i udahnuh duboko vazduh, trudeći se da osetim bazd tih nogu. No, bezuspešno. Kupeom je dominirao tipični smrad sirotinjskih putničkih razreda, „aromatični” melanž kiselkaste smeše krxe, gareži (otkud ona još uvek?), kiselog kupusa, muškog tvrdog znoja... Smrad koji bolje nego išta drugo pokazuje suštinu Balkana.

Tada zapazih saputnikove šaketine. Ogromne, široke šaketine starog ratara, zatupljenih i debelih prstiju izbrazdanih crnim ožiljcima. I nokte deformisane od dugogodišnjih težačkih radova. I ja ga lako zamislih kao kopača u nekoj *Trepčinoj* jami, ali sam ga, već sledećeg momenta, zamišljao i na metohijskoj njivi, dok korača za volovima, terajući brazdu, špartajući niski, mladi kukuruz. šaketine su odavale čoveka koji čitav život brine o sebi i porodici, koristeći голу telesnu snagu. Posmatrao sam te ruke uporno i po njima uviđao tragove rvanja sa sudbinom, sa prirodnim kalendarom, elementarnim nepogodama, sa teglećom marvom, sa šiptarima, konačno.

On otvori oči, osvrnu se. Malo je piljio, zbunjeno, kroz prozor u mračni predeo, kraj kojeg je grabila tandrkava kompozicija voza, a onda, nakostrešivši veđe, zažmure i spusti bradu na grudi. Učinio je to, istovremeno se podižući u svom sedalu, te je sada gotovo sedeo. Kliznuo sam pogledom i preko njegove saputnice, žene koja je verovatno decenijama delila bedu s njim, pa sam se opet zagledao u starčeve fusikle, neuredne nogavice, izderali kajiš, staru jaknu „Jž-a”. Ništa, baš ništa na licu mog saputnika nije označavalo kuda se to nameraćio, sa kojim je ciljem krenuo iz Kosova Polja. Možda posećuje sina na beogradskoj klinici ili u nekom vojvođanskom garnizonu (možda se radi o unuku?), ili je na nečiji mig krenuo pred Saveznu Skupštinu sa kakvim „istorijskim zadatkom”. Moradoh se nasmejati na ovu potonju pomisao — i pored svega onoga što se desilo ne tako davno. Nedavno.

Dok sam nagađao kuda li je starac sa staricom krenuo, ponovo sam pogledom obuhvatio njegovo tvrdo telo ratara-siromaha — od bezoblične kape, preko šiljkastog srbijanskog lica sa kukom nosa i dugim ušesima, te porumenjelom kožom. I zatim: obezbojeni, izbledeli, nekad crveni pulover (ili xemper?), pa železnički „Jž” sako, istrčani kajiš i neuredne tamnoplave pantalone. Dok sam ga odmeravao, sa mešavinom naklonosti i opreza, moj pogled skliznu do seljakovih stopala u vunenim čarapama. Nogavice koje je ubacio u čarape, izvukle su se delimice i razbokorile, delujući simpatično, čak dekorativno.

Kosovopoljac opet počeo da se spušta telom po sedalu, ka vodoravnosti, poturajući mi, sasvim slučajno, fusikle pod nos. Uдахnuh duboko, duboko, i još dublje, želeći dodir s njegovim bazdom, koji bi označio konačni momenat *moje netrpeljivosti*, kada će se on, nadalje, kao i klatno te netrpeljivosti u oscilovanju između saosećanja i zemljačke tolerancije i prezira i nepodnošljivosti, zaustaviti na pravom mestu, ali u moje nozdrve ne dopre ništa sem aromatične mešavine vagonskih bazdova.

Ako je ovaj seljak Kosovopoljac, on je verovatno učestvovao i čuvenim, „prevratničkim” mitinzima koji su „pomerili točak” novije jugoslovenske istorije. Ovaj fukaraš je, možda baš on, zašto ne baš on? uzviknuo: „Slobo, biju nas!”, a budući Vođa odvratio mitskom rečenicom: „Niko ne sme da vas bije!” ili je rekao „Niko ne sme da bije narod!” ili nešto slično. I sada, dok voz juri ka Beogradu, mogu da vidim taj prizor viđen premijerno na televizijskom ekranu, i desetinu, stotinjak ne više Kosovopoljaca pod tim prozorom (na nekoj školi?). Vidim čak, u drugom ili trećem planu, nekakvo školsko košarkaško igralište i klince koji ne obazirući se „na istoriju” igraju basket.

Tako je počelo. Ovaj junak je posle srećan otišao kući, a klupko propasti je počelo da se odmotava još većom brzinom, brzinom koju ni pokretači u početku nisu mogli valjano da „isprate”. Docnije, samo malo docnije, uostalom, oni su svoju šemu

počeli da strukturiraju, usmeravaju mnogo preciznije, sve preciznije, u skladu sa aktuelnim političkim potrebama.

Lako mogu da zamislim osmeh na ovom šiljastom licu, kada je čuo kategorički uzvik Vođe: „Niko ne sme da vas bije!” Uzviknuo je tu mitsku parolu, čini mi se, i sam preplašen talasanjem grupice kosovopoljskih bunxija,, koje je neko, verovatno organizacija „Božur”, izbrinfigovala za susret „sa Slobom”. Anonimni starčić, ubogi ratar se nasmešio, verujem sada, i poverovao u novi srpski mit — a sa njim su poverovali i pisci, akademici, slikari i političari, pevačice i kasapi, inženjeri i probuđeni delovi naroda, domaćice i oficiri, i policija... I sve je krenulo po sudbonosnom koloseku, ka tami, ka konačnoj postaji, koja se tada nije nazirala i još se ne nazire.

Mada, i ipak, izgleda neverovatno da je baš ovaj kukavelj, bračni drug muljave babe, učestvovao u „istorijskom” susretu sa vođom...

Ali, i opet, što da ne? Zašto podrpanac i mutljag, što drema tu, preko od mene, ne bi bio jedan od glavnih, najbitnijih učesnika istorijskog zbitija?

O njemu će učiti deca, oko njega će lomiti koplja akademici na simpozijumima i posle jednog veka, a on, izuven, miran ko buba, spava pravedničkim snom, bez griže na licu, bez zrnca svesti o tome šta je pokrenuo.

Ono što osećam, dok se voz kroz mrkli mrak približava Beogradu mešavina je gađenja i divljenja. Mučnine. I neverice. Nešto — racionalno neobrazloživo. Neopisivo.

„Niko ne sme da vas bije!” uzvikuje vođa nebeskog naroda, a moj saputnik, istorijski heroj, sa osmehom na licu odgovara: „Niko! Niko!” pa u pravedničkom transu otpozdravlja bilo kom čija se sudbina događa ili će se dogoditi na Balkanu. Te godine, ili naredne ili sledećih decenija, i stoleća, što da ne.

ŽIVOT NA MARSU

Trideset dva satelitska kanala i dvadesetinu naših vrti Belić svakog dana, sedeći od zore do ponoći pred televizorom. Otkad je na prinudnom odsustvu, to mu je centralna zanimacija. I u tom, i ovom baš momentu, on gricka slani kikiriki, prekrstio je nogu preko noge i kreće od početka, prvo domaće, pa potom strane kanale.

Na prvom je prvi dnevnik, na drugom reklame, na trećem reklame, na „pinku” šljašti „grand” šou, na „palmi” se vrte hrvatski spotovi - Belić pritiska sitne tastere crnogorca (tako on naziva menjač kanala), pa na „BK” idu vesti, na „studiju B” vesti, na „metropolisu” kompjuterske animacije, na „stankomu”... Uneo se Belić i plovi površinom „svojih” kanala ne ostajući na nekom od njih duže od tri sekunde. Desi se da ispovrta svu domaću ponudu i krene ispočetka, ne misleći ništa, ne nadajući se ničemu do slučajnoj promeni emisije, i tako prolaze minuti, prolaze četvrti, polovine časova, časovi. Ponekad u sobu svrati Belićeva žena Dara i kaže: -Radiš, radiš; ili još ironičnije: - Kopaš, kopaš; pa izađe iz sobe - ode da se zabavlja sa Belićevim trećim sinom, Darkom, onim koji se slučajno, pozno zametnuo i rodio, pre sedam ili osam godina (u to Belić nije siguran). Ili ode da sa komšinicama, u dvorištu pred kućicom, popije kaficu i odmahnuvši obema rukama prokomentariše Belićevo stanje: - Janice, sestro, odlepio je sasvim, ne skida se s tih kanala.

Pošto je „obnovio građivo” to jest tri puta ispovrteo dvadesetak domaćih kanala (prvi, drugi, treći, „pink”, „palma”, „bk”, „studio be”, „metropolis”, „stankom”, „jesenjin”, „ritam”, „rtv pančevo” -Belić iznenada kreće dalje, prema satelitskoj ponudi. Preskače „mtv”, preskače „skaj”, preskače „kartun network”, smiruje se na „jurosportu” posmatra sumo rvače i mistično-egzotični ritual njihovih borbi. Ostaje na sumo borbama, grickajući pečeni, slani kikiriki, sve dok i tu ne krenu reklame, potom prelazi na „bi-bi-si” i posmatra „Opstanak”. Upravo kada su tri mlade lavice pristigle mladunčeta gnu, oborile ga i potom osujetile herojski pokušaj gnuove majke da mu pomogne, taman kad su počele da „na živo” i „uživo” komadaju mlado meso, u sobu je ušao srednji Belićev sin, sedamnaestogodišnjak Dalibor. (Najstariji sin, Damjan, u Subotici služi vojni rok u Vojski Jugoslavije, ako se, što bi primetio i Belić, ta zemlja već u tom, ili ovom času nekako drugačije ne zove.)

-Ćale, šta ima?

-Ništa, opstanak.

Dok raskidaju ostatke mladunčeta, lavice se skoro kolju između sebe i Belić prižmurivši u poluzamračenoj sobi, pažljivo i nezadovoljno klimatajući glavom, upire koncentrisani pogled ka ekranu. Budući da je ton potpuno stišao, ne čuje se kako engleski spiker komentariše ponašanje lavica.

-Ćale, treba mi lova.

Belić vadi iz kesice poslednje zrnice kikirikija.

-Donesi mi - kaže - kesicu kikirikija.

Dalibor izlazi i dok je soba prazna Belić dalje vrti kanale. Na „muviju” prepoznaje staru englesku seriju „Koldic”, ide dalje, kažiprst se grči, na „rai uno” idu reklame, na „rai due” reklame, sada su na redu tri francuska „duboka” kanala.

-Evo! - Dalibor mu pruža kesicu.

Ne gledajući u srednjeg sina, Belić pokušava da napipa otvor na plastičnoj, vakumiziranoj kesici.

-Što nisi otvorio kikiriki!- izgovara Belić s tonom prebacivanja u glasu i pruža sinu kesicu. Istovremeno prelazi na drugi „duboki” francuski kanal.

Mladić otvara kesicu, po šavu, jednim snažnijim pokretom.

-Na!- kaže.

Belić je čuo sinovljev prezirni glas, ali neće dozvoliti da ga to dotakne. Ostaće visoko iznad toga.

-Ćale, treba mi lova za duks!- kaže Dalibor.

-Pa?

-Daj mi pare i kraj priče!- kaže Dalibor.

-Koliko?- pita Belić dok se skida sa trećeg „dubokog” kanala i skače na „rtl jedan”.

-Trideset marona- kaže Dalibor stišanim glasom iščekivanja koje sluti da će biti iznevereno.

-Traži od Dare!- odbacuje sinovljevu molbu Belić.

-Već sam tražio, kaže da mi ti daš pare!

-Odakle mi?- pita Belić i skače na „rtl dva” - reklame. Pritiska maleni taster. Tasterčić. Evo ga u Španiji, na španskom kanalu.

-Ne znam, ja ne mogu više da idem u ovom jednom te istom duksu. Razumeš li?- mladićev glas je istovremeno ispunjen očajem i nevericom, odvratnošću i prebacivanjem.

-To je mnogo!- konstatuje Belić i vadi iz kesice kikiriki.

-Ćale, to su najjeftiniji, na buvljaku, kapiraš, na buvljaku...

-Cela zemlja je buvljak!- kaže Belić i menja kanal, sada je na „nacionalnoj geografiji” , prepoznaje mijanmarske pagode.

-Nekad je ovog bila Burma!- pokazuje prema ekranu, dok njegov srednji sin izlazi iz sobe, pognute glave.

Kad bismo ga pratili, videli bismo kako odlazi u dvorište pred Belićeovom kućicom i stiže do kruga sredovečnih žena i žena u godinama pa čučuvi pored majke, Dare, šapuće majci, Dari, nešto direktno u ušnu školjku. Ona ga skoro i ne sluša, ustaje, i noseći polupraznu, polupunu šoljicu, pred sobom, kao neko znamenje, kreće prema kućici, ulazi u spavaću sobu, otvara slobodnom rukom ladicu na noćnom ormančetu, podiže nekoliko belih i ružičastih koverata i onda odatle vadi marke, pa se vraća u predsoblje gde je čeka sin, njen miljenik Daliborčić, daje mu četrdeset maraka, podiže se na prste i ljubi ga, pa potom izlazi u dvorište i odlazi prema ženskom krugu, spušta se na šamlicu, prinosi šoljicu usnama, otpija gutljaj. Dalibor prolazi pored ženskog kruga i brzim hodom zamiče niz ulicu, a mi se još brže vraćamo u sobu, gde Belić tera dalje preko satelitske mreže.

-Gde je ono bio „Opstanak”?- pita se glasno i kreće unazad, tražeći lavice i njihove žrtve.

Otkako je na prinudnom, otkako je skoro u isto vreme njegov najstariji sin Damjan u Subotici, otkako je zemlja posrnula u ambis bede, otkako čitate ovu i slične priče ili ih gledate u svom ili susedovom stanu, otkako je sve tako kako je sada, otkako je otkako postala česta reč, Belić sedi pred ekranom, krcka ušteđevinu, leti s kanala na kanal, preskačući reklame, ali gledajući bez reda sve što mu privuče pažnju: opstanak, sever-severozapad, dvorce Loare, marni, koridu, opstanak, ptice, karla petog, saljut i sajuz, aleksandra velikog, suec, vertigo, nevolje s harijem, panamski, opstanak, psiho, balbou, belamija, kustoia, porodičnu zaveru... Postao je drugi čovek, neko bi rekao preko noći, ali je taj proces krenuo mnogo ranije, mnogo ranije nego što je greškom začet i potom rođen njegov najmlađi sin, prvoškolac ili drugoškolac.

I vrteo bi Belić sve-tako kanale do ponoći, ne ustajući iz fotelje, ne misleći ništa, da u sobu ne uđe Darko, najmlađi sin.

Klinac, kako bi rekao Belić, dođe do same fotelje, spusti ručicu na očev položeni lakat, što podstače Belića seniora da okrene glavu i blago poljubi sinčićev meki, mirišljavi obraz. Potom Belić ponovo usmeri pogled prema ekranu, prelazeći na „skaj dva”.

-Tata, imam jedno pitanje- ogласi se dečak.

-Kaži, sine!- sreza Belić nezainteresovano. Skoro odsutno, skidajući se sa mreže Tarnerovog carstva i preletevši na „sport čenel” gde je tekao meč u hokeju na travi između Pakistana i Bangla Deša.

-Radili smo planete u Sunčevom sistemu...- izreče Darko, pa onda začuta zagledavši se i sam u akciju na ekranu.

-I? šta je s planetama?- izreče Belić nervozno, grickajući kikiriki.

-Učiteljica kaže da na njima nema života...

-Nema!- reče Belić pa se pomeri u vremenu i prostoru, na „istorijski kanal”.

-Odakle onda na Marsu oni kanali?- reče dečak a Belić koji je pomalo i počeo da ga sluša, onako, po nezavisnoj volji koncentracije, same od sebe, pogleda u najmlađeg naslednika i bubnu: -Mi smo ih iskopali.

Dečakove oči se raširiše: -Ko ih je iskopao?

-Mi, tvoj tata i njegovi drugovi, samo je to bilo ranije, pre nego što si se ti rodio, pre nego se rodio i Dalibor, i čak pre nego što je rođen i Damjan!

-Pa...- počeo dečak oklevajući - kako ste tamo stigli?

-Brodovima, vasijskim brodovima!- reče Belić i, osećajući kako mu tonus raste, dodade: -Ruskim vasijskim brodovima, velikim, ogromnim, Amerikanci su mogli samo da nas mrže!

-A mašine?- reče dečak nesigurno, i s nevericom u glasu.

-I mašine su bile u brodovima, sve „Hidrogradnjina” mašinska baza, bageri, ogromne kašike, milion konjskih snaga, strava, sve je to bilo na Marsu i iskopali smo te kanale, mi iz „Hidrogradnje”, za jedno dve godine. Udarnički se radilo, nema subota, nema nedelja, samo lova, lova do krova, sine!

U tišini, dok je na ekranu televizora promicala kostimirana kavalkada husara, Belić osećajući prijatnu jezu duž kičme, u potiljku, sve tamo do temena, nastavi govoranciju:

-To je bio neverovatn uspeh, naš predsednik, drug Tito je sklopio taj ugovor s Rusima, bila je strašna zarada, sine, bilo je love ko blata, ali rmbalo se, rmbalo se, sine, pamet da ti stane, međutim, vredelo je, eto i u školi učite o tom našem podvigu...- deklamovao je još neko vreme, ne gledajući ni u ekran, ni u pravcu dečaka. A da je pogledao, video bi da je Darko ubrzo napustio sobu i da je u sobi sada on, Belić, sam, sa nemim ekranom, sa husarskom paradom i svojim vrelim oduševljenjem.

—Da, to je bio život, sine, to je bio život, tamo na Marsu, dok smo radili, drugarski, udarnički...

Onda se vrati programima, prema satelitu i „skinuvši se” sa satelita, krete da okreće domaću ponudu. Prvi, drugi, treći, pa dalje i dalje, leteći preko kanala „studija b”, „metropolisa”, „stankoma” i dalje i dalje preko „rtv pančeva”, „lav televizije”, „kbn-a” i dalje opet na prvom, drugom, trećem, „pinku”, opet na „palmi”, pod „palmom”, na „bk”, na „ju infu”...

Kesica je bila prazna, grlo osušeno, trebalo je da ustane i ode do kuhinje, da popije malo česmuše. Tad uđe u sobu njegova zakonita, Dara. Ona odlučno priđe fotelji, Belić ipak podiže pogled.

-Dobro što dangubiš, dobro, ali što zamajavaš i plašiš dete?!
Belić je gleda zbunjeno, ne razumevajući njenu srdžbu.

-Ma, dobro, što se glupiraš tu, kao panj, i što blejiš u te kanale, ali što dete zamajavaš glupostima i plašiš ga! Da li si ti potpuno poludeo, čoveče! Ej, Beliću, da li si potpuno prolupao!?

Uopšte nije shvatao o čemu Dara govori, zašto se ljuti, šta hoće, o čemu to priča!?

-Ne razumem...- počeo, ali ga ona prekide.

-Ti si stvarno pao s Marsa, pao si na glavu, čoveče! Ja živim s ludakom, sa Marsovcem, sa ... budalom!- i izrekavši posle kratke pauze poslednju reč, poče da cmizdri, pa se okrete i istrča iz sobe.

Belić je nekoliko trenutaka pokušavao da se koncentriše i razume šta Dara hoće od njega, zašto se ljuti, šta mu sad opet prebacuje. No nikako mu nije uspevalo da poveže njene reči sa proteklim popodnevom. Prešavši sa srpskih kanala na satelit, on krete obeleženom rutom, tražeći neki Hičkokov film, ili „Opstanak”. I vrteo je, vrteo, leteo, vrtoglavo menjao i menjao kanale.

Negde pred ponoć, glava mu klonu na naslon a „crnogorac” skliznu kraj butine, na sedalo. U slabom prvom snu video je duge crne linije. Linije tih kanala su se širile po horizontali, potom se pojavi jedna pa druga vertikalna, treća i začas se ceo ekran prvog sna premreži, potom su se te crte nabubravale i rasle, svetlost okaca se povlačila a onda je Belić, polusvesno potonuo u crn ekran i bio je u tom apsolutnom ambisu, bez ikakvog sna, sve do zore, kada je otvorio oči, i posle kraće nedoumice, zevkanja i žmirkanja, krenuo duž mreže kanala.

GLUVARENJE

Biro ne radi, na prinudnom sam odmoru. Žena je u gimnaziji, na poslu. Pozno majsko prepodne je očajno dugo, već u devet sati ne znam gde da se denem. Doručkovao sam, javio se telefonom ženi. Mrzi me da sam pijem kafu. Izašao sam do grada, lunjam po korzou, posmatram srednjoškolke. Parčice.

Mogao bih da se zaustavim u bašti hotela Zvezda, mogao bih da munem pivo, ali mi se ne da. Put me sam vodi do gimnazije, ulazim u hodnik, graja đaka, stigao sam taman za veliki odmor. Kucam, ulazim u zbornicu. Profanska gungula. Snežanin pogled je onakav kakav sam očekivao da će biti. Nervira se što sam opet došetao do gimnazije, a ne želi da kolegice to opaze. Kiselo se smeši. Privlačna je.

—Da li ste za kafu? — pita njena kolegica Adrijana.

—Ne bih imao ništa protiv — složim se. Posmatram njene kukove u tamnoplavoj, oštro zategnutoj haljini, dok odlazi prema zborničkoj kuhinjici. Mislim: da sam đak, zicer bih bio zaljubljen u ovu žensku. Parče.

— Šta si radio? — pita me zakonita.

— Doručkovao, gledao jutarnji program ... Rekoh sebi, ajde da vidim šta ima kod tebe novo.

Adrijana donosi kaficu, udišem istovremeno arome kafe i Adrijaninog parfema, a kad otvorim oči susrećem standardnu gužvu u zbornici, prte se dnevnicu, šoljice, šestari, lenjiri, miču se mlada, letnje razgolićena tela novih gimnazijskih profanki, tu je i direktor Savić, šef ove erotske menažerije, namiguje mi švalerski, sa punim razumevanjem našeg slučaja.

— Rekla sam ti — šapuće moja lepša polovinka — da više ovako ne dolaziš u gimnaziju.

—Zaboravio sam! — odgovaram, zverkajući tamo-amo, susrećući radoznale oči njenih kolegica. Tu se legu razne lenje bubice: lepa geografičarka, dražesna biologičarka Danica, zavodnica Marijetka, pa matematičarka Vera na koju sam i sam trzao, dok smo mi bili gimnazijalci, pre petnaestak godina. I još neke koje znam iz viđenja. Parčad.

Popio sam kafu, previše je erotskih podsticaja, postaje neizdrživo. Dok ustajem, primećujem da mi je moja lepša polovinka celo vreme nešto šaputala, mrmorila, i dalje u smislu: nije trebalo, nije red itsl.

U hodniku đaci jurcaju na sve strane, oglašava se zvonice, prignem glavu i poljubim svoju zakonitu. Besno se trza: —Rekla sam ti sto puta da ne činiš to u gimnaziji! Posebno ne pred decom...

Sve to: sve to me nervira, ne znam ni sam kako: sve to me izaziva, kao neobičan poziv, pa neočekivan šamar, pa ponovljeni neobičan poziv, ako shvatate o čemu pričam. Iritira me, napaljuje.

Izašao sam ispred zgrade gimnazije, u sunčan majski dan, muškarac i mužjak u najboljim godinama, naježen, jako nakostrešen, sa slikom kukova gđice Adrijane, u plavoj uskoj haljini, pred očima... Parčence.

Odluku donosim na prečac, koračam pored gradske pošte, pa kroz antre na čijem žutom zidu, iznad crnog putokaza stoji reč GREH, reklama obližnjeg kafića.

Ulazim u zgradu sa brojem 15, penjem se do prvog sprata, zvonim na vrata gde piše: Hadži Čelebić.

Tišina traje, pa se prostor iza tih vrata, ispuni komešanjem, ubrzanim koracima, šušte papuče, zveket brave: klank! vrata se otvaraju. Ankica je u modroj kućnoj haljini, mokru kosu je uvila u ružičasti peškir.

—Ti si! — pravi se iznenađena, pa, čini mi se, u glumljenoj nelagodi pravi dva koračića unazad:—Uđi!—

Ušao sam u predsoblje i ispružio prema njoj obe ruke, a bolje da nisam. U trpezariji, iza poluotvorenih vrata, vidim leđa. Muška.

—Uđi! - ponavlja Ankica jer je primetila da sam ja primetio.

U fotelji sedi klinac, skoro još dečak, verovatno srednjoškolac. Čim sam stupio u trpezariju, on ustaje, ukrućeno, uplašeno, slično redovu. Ankica mu prilazi, nešto mrmori, klinac bez reči i pogleda prolazi kraj mene i dok odlazi iz stana, sedam na njegovo mesto. Na niskom stočiću, u plavoj tacni džedži pet crvenih i tri trule jabuke. Kraj tacne miš od sivog pliša, bez repića. Svud po patosu su razbacani plavi i žuti jastučići. Postelja koji vidim u dnu spavaće sobice je nerasporemljena, ogavno izgužvana kao da su se mačke na njoj parile. Dok krstarim pogledom po tom haosu, Ankica se vraća. Kaže: — Ovo je poslednji put da se vatam s klincima. Nemogući su.

—To sam već slušao! — kažem.

Približava se i staje tik do mene, dodirujući me kolenom. Parčence.

— Ovog puta mislim ozbiljno.

—Najozbiljnije — kažem i osećam da je nelagodnost minula. Osećam kako je i dalje želim. Ispružim levicu, podvučem je pod modri šlafrok i stisnem joj noge uz svoje grudi.

— Hoćeš kafu?

— Obavezno!

Ona odlazi do kuhinje, ustajem i koračam za njom. Dok iz česme toči vodu u otucano plavo lonče, obrgljujem je s leđa.

— Ma šta ti je, ludak si! — otima se. Stežem joj grudi, negde pri dnu svesti misleći kako je te grudi, do malo čas gnjavio onaj klinac, bluna, nesposobnjaković, derle jedno. Mesim joj sise, koje čvrstu, a da se još nisu sasvim opustile: — Sačekni da zakuvam! — kaže Ankica.

Zadižem s leđa njenu kućnu haljinu, puštam da mi pantalone skliznu niz butine i kolena, trljam se o njene polutke, o darove mesa. Ona okreće lice prema meni i otvara usne, usne nam se slepljuju a vršak njenog jezika vibrira po mojim gornjim zubima, pa mi se zavlači u duplju i lovi ukoštac s mojim jezikom. Tu negde pri dnu sveti, mislim kako je ta ista, božanstvena usta, taj drski jezik, maločas žvalavio klinac, bezveznjak a to me još više pali. Okrećem je, peškir joj spada sa punđe, kosa joj je mokra, crna se rasula, podižem je u naručje i s naporom nosim prema muljavom, zgužvanom ležaju, butine su joj vlažne, cedi se kroz prste sluz.

— Volim te, volim samo tebe! — grcam se.

— Mili moj, mili moj! — šapuće dok je prekrivam telom i smeštam se žustro u njeno krilo. U nju.

ODLOŽENA SMRT UTOPIJE

Kao i mnoge priče ova počinje zvonom telefona. Podigao sam slušalicu, javio se Joca, moj stari pajtos, koji me zove uvek kad mi je potreban.

-Šta ima novo, šta si kiseo?

- Crko mi menjač na kršini. Ne mogu da idem u rikverc.
- I?

-Šta „iE? Očajan sam.

- Jaka stvar, imam čoveka za tebe, mehanika i po.
- Jocko, ti si srce.
- Normalno. Vidi, tip sluša Yems Gang i Stepen Vulf.

-Čoveče!

- Naš čovek, skroz. Kad teram kod njega, ponesem neki prastari disk, Yef Beka ili Kvik Silver. Jeftin, ažuran, videćeš, pravi tipus!- završi Joca i izdiktira mi telefonski broj i adresu automehaničara.

Sutradan ujutro poterah automobil prema predgrađu, naselju sa zloslutnim imenom *Strelište*, nizu što niskih što spratnih porodičnih kuća, sa uskim prljavim dvorištima, naselju nastalom 60-ih od radničkih kredita, što sada, u 90-im ubrzano propada. Sa mnogih krajeva u Strelište su počeli da prodiru Cigani, lumpenproleter, siromašniji bosanske i kosovske izbeglice - čeda Miloševićeve besmislene politike. Pre trideset godina, kao osnovnoškolac, tu sam živeo neko vreme, s roditeljima kao podstanari, sada sam retko tuda prolazio, te me je sadašnji utisak nadiruće bede, opšteg raspadanja, obrglio sa svih strana, u grčovit splet i ja sam prteći taj čvor u vrhu grudi, pod podgrlcem, vozio Ulicom Toplice Milana, nekadašnjom Zagorskom, gde su jedan do drugog pretrajavali autolimari, automehaničari, kradljivci automobila, autolakireri, gvoždari, vlasnici otpada, metalostrugari, autoelektričari... Metalne olupane kapije sa kućnim ciframa, ispisanim neveštih rukama, masnom bojom, neomalterisane fasade od davno posivele cigle. Na dnu vidika - tridesetak titanskih ugaslih odžaka, samo su dve blede sive baklje sa vrhova odžaka mrljale nebosklon- zaustavljeni pogoni petrohemijskog giganta. Čitajući kućne brojeve, lagano sam se približavao broju 88, vozeći pored tog sveta u dubokom rasulu, ispod crnih, golih jesenskih krošnji, spreman na kilavljenje s majstorom, na gubitak prepodneva, a možda i celog dana, u njegovoj radionici, u nekakvom ruševnom dvorištu...

Broj 88 beše „iscrtanE crnom masnom farbom na odurnoj limenoj kapiji. Zaustavio sam vozilo, isključio motor i iz kabine izašao u vetrovito jutro. Malom kosinom sam s puta sišao do limene kapije. Iza njenih ivica, tik do ciglenog zida, provirivala je pseća njuška. Bilo je to crno-žuto pseto, veličine nemačkog ovčara, mešanac klempavih ušiju. Nije lajao, a po pogledu se videlo da je miroljubiv. Na zidu je visila alarmna skalamerija, pritisnuo sam crno dugmence, u dvorištu se razlegao zvrndaj. Neko vreme sam čekao, žaleći što nisam stavio vunenu kapu na glavu. Vetar je surlio preko i oko kapije, osećao sam kako od studeni počinje da me boli čelo. Ponovo sam pozvonio, jednom dugo pa kratko. I čekao, ali se niko nije pojavljivao ni oglašavao. Pseća njuška je i dalje virkala u praznom, uskom prostoru između kapije i golog, ciglenog zid.

Ponovo sam pozvonio, tek što je zvrndaj prestao, začuo sam lupu nekih vrata, tamo u dvorištu, i korake, teške, staračke.

Metalna vrata se bešumno otvoriše i ugledah lice niskog starčića u otrcanom radničkom odelu.

- Tražim majstora Zorana.

- On nije ovde - reče starac, pri čemu mu se na bledom licu nijedan mišić nije pomerio.
- Rekao je da dođem oko deset, čuli smo se telefonom, juče uveče.
- Otišao je kod Brane, na otpad, tu gore, na kraju ulice - ruka mi pokaza pravac.
- Potražiću ga- rekoh - doviđenja! - i krenuh prema autu.

Napetost u podgrlu nije prestajala i ja sam smesta osetio blagi očaj, što dan otpočinje trapavo, neuspešno.

Povezoh automobil polagano, pustom ulicom dubokog predgrađa, do samog kraja, gde je između dve poslednje straćare u nizu ležao otpad. Kraj ulaza u otpad ,odmah iza kapije, beše bife „Maglaj“, pa ne videći nikog po placu dvorišta, uđoh u bife. Za niskim šankom je sedela simpatična, kratko ošišana plavojka, a za minijaturnim stolovima, jutarnji pijanci, plutajući svet ljudi u godinama između tridesetih i pedesetih. Poneko lice bi mi izgledalo kao poznato, izobličeno godinama i propadanjem, ali nikoga nisam zaista prepoznao i upitah kelnericu za majstor Zorana.

- Takvog ovde nema.
- Ima mehaničarsku radnju u broju 88!- rekoh, ali ona odrično otklima deranskom glavom.

Jedan od pijanaca dobaci, ne gledajući u mene, nego u svoje šake na stolu: -Pokušajte u „Timoku“, s preke strane ulice.

Ni tamo nije bilo mog majstora, a ni posetioći nisu poznavali „takvog“.

Iz „Timoka“ stupih na blatnjavu ulicu, desno, sada puno bliže, horizont su zatvarali pogoni i mrtvi dimnjaci Petrohemije. Ispred njih, pre bodljikave žice, razapete o sivim, kukastim stubovima, pružalo se crno jezerce- kolektor, a još bliže dnu ulice na kojem sam se obreo tražeći majstora, džedžala je utrina zarasla u rugoban korov.

Osvrnuo sam se. Kraj gubavog kioska za prodaju pljeskavica, otegnuo se red od desetak radnika u mrkim , identičnim unofrmama.

- Tražiš nekog, brale?- obrati mi se jedan ćelavac.
- Majstor Zorana, automehaničara!- rekoh, gledajući u ćelavčeve sitne, žučkaste oči.
- Ne znam takvog!- odgovori ćelavac, dok su me pogledi većine iz reda nepoverljivo odmeravali, valjda zbog čiste, nove jakne u kojoj sam došao u njihov kraj. Uđoh u automobil i načinivši široki luk, vratih se Ulicom Toplice Milana. Zaustavio sam ispred niske, ružne, neomalterisane kuće, na čijoj je limenoj kapiji bio ispisan broj 88.

Pred tom kapijom i dalje je stajao onaj isti starčić. Mahnu mi, a kada sam izašao iz kabine, doviknu veselo:

- Zoran je tu, vratio se.

Žuta pseća njuška je provirivala pored metalne kapije, a starac, uzev pravougaonu metalnu pločicu, poveri jezičak brave, jer sa spoljne strane nije bilo kvake i ja, rekavši „hvala“, uđoh u dvorište. Pet-šest slupanih automobila, parkiranih po vlažnom prostoru, dva niska gola oraha širokih krošnji na sredini, žičana ograda ispred preorane bašte - zemlja se crno sjajila kao da je od uglja, pas skoči na mene od radosti i ja ga blago odgurnuh od sebe. Na jakni su ostali sivi tragovi psećih šapa.

Otvoriše se jedna bočna vrata na protegnutoj niskoj kući, plavo obojena i iz nje, malo pognut, izađe dugajlija, nasmejan, sa zapaljenom cigaretom među prstima. Prilazeći mi, on ispruži ruku: -Zoran!- rukovali smo se.

-Šta, menjač zeza?- upita, potvrđujući tim rečima da se seća našeg jučerašnjeg razgovora.

- Neće u rikverc!

- Sa'ćemo da vidimo šta je po sredi. Verovatno neće morati da se remontuje ceo, zicer su crkle plastične jabučice!

Dadoh mu ključeve od auta i on laganim, dugim koracima prođe dvorištem, otvori limenu kapiju, uđe u moj auto i jednim brzim manevrom ga utera u radionicu, iznad kanala prekrivenog debelim, širokim daskama, pocrnelim od ulja. Uđoh i ja za kolima. Levo kraj samih plavih vrata stajale su dve ogromne gasne boce, pored njih na zidu obešeni mehaničarski ključevi u raznovrsnim nizovima. Duž celog crnog zida pružale su se plitke tezge pretovarene kutijama, šarenim krpama, pocepotinama. U desnom uglu stajali su bubnjevi, komplet za rokenrol sastav, sa sve naprslim činelama. Prateći moj pogled, Zoran reče:

- Juče smo ovde imali svirku, vežbali smo.
- Svirate bubnjeve?
- Ne, moj kum lupa, ja se zamajavam sa basom.

Prođoh čelo svog automobila, dok je majstor Zoran u kabini odšrafljivao kutiju menjača, pa na naspramnoj tezgi ugledah kartonsku kutiju ispunjenu kasetama. Rukom je na riknama, dosta nevešto bilo napisano: Zi Zi Top, James Gang, Yef Bek, Trogs... Po zidovima zalepljene ili okačene, između najrazličitijih alatki, burgija, crnih naočara za varenje, bile su slike golih lepotica, najčešće slikanih s leđa, sa isturenim zadnjicama koje su nalikovale na jestive, slasne dinje. Na jednom ormančetu, neko, majstor možda, izlepio je vertikalno novinske naslove: MILOŠEVIĆ PADA' POBEDA KOALICIJE ZAJEDNO U 40 GRADOVA! SADAM LIKUJE! PROFESORKA TUTORIŠE!... Svi ti isečci iz novina bili su davno ožuteli, poneki je bio i zacepljen ili potklobučen. Na ormančetu je stajala gomila fotografija malenog formata.

- Nije ništa strašno!- doviknu mi majstor Zoran iz kabine. Potom izađe iz auta, noseći u rukama ručicu menjača .
- Vi ste pecaroš?- upitao sam. Na zidu su, u providnoj plastičnoj futroli visili pecaroški štapovi, sa sitnim plovcima, na tanušnim, jedva vidljivim nitima najlona.
- Obožavam da pecam! Na plovak- reče majstor, poslušujući istovremeno oko ručice menjača.

Uzeh da premećem fotografije. Na njima je najčešće bio uslikan majstor sa raznolikim društvancetom. Neki od likova oko njega bili su mi znani, čak sam sa izvesnim povremeno poslovno razgovarao, nemajući pojma da je ovaj čovek na bilo kakav način povezan s njim. Jedan je bio bogati trgovac nekretninama, koji se obogatio sredinom mutnih 90-ih i kupio trospratnu kućerinu u centru grada. Drugi je bio zamenik komandanta naše vojne oblasti, jedva sam ga prepoznao bez vojničke uniforme. Fotografije su prikazivale bivakovanje na obali reke - momente pecanja, gomilu u šumici s prasetom na ražnju u centru fotke. Zapazio sam dva žuta šatora, a među muškarcima je bilo i nekoliko mladolikih devojaka, gotovo devojčica, znatno mlađih od svojih partnera.

- Logorovali smo na reci, u avgustu, sedam dana, ludilo- reče majstor u jednom dahu.

Dok je izgovarao te reči, u radionicu uđe nizak, neobrijan, zamazan čovek, sa jako natečenim levim obrazom.

- Dobar dan!- reče mi i dodade: -Došao sam po bubnjeve. Tada sam na jednoj od tezgi opazio i dve prazne flaše „tu-figners“ tekile i do njih ispražnjenu flašu „balantajna“, a onda u čitavom nizu zapažaja: još nekoliko rakijskih i vinskih flaša.

Majstor Zoran izađe iz kanala i reče: -Sad je okej!

Uđe u auto kabinu startova motor, dodade dosta gasa, pa poče da „lomiCE menjač. Po naporu na licu, video sam da mu se menjač ne da. On isključi motor, izađe: -Još malo podešavanja.

Onog časa kada je sišao u kanal, u radionicu uđe vrlo mlad čovek, sa gombastom crnom kapom na glavi, u sivoj perjanoj jakni. On se srdačno nasmeši i javi prethodnoj pridošlici, a meni klimnu glavom.

- Kene, ti si? - doviknu Zoran iz kanala.
- Aha - odgovori mladić i stavi ruke u džepove jakne.
- Dokle ste sinoć ostali? - upita čovek sa natečenim obrazom.
- Do ponoći!- reče pridošli uz dozu trijumfa u glasu.
- Ja sam otišo u sedam! - reče natečeni.
- Prešo si se!- konstatova mladić - šta, zezo te zub?
- Ma jok, nerviro me je gitarista, pojma nema, stalno kasni za dva takta! -
- Grešiš, sine! - doviknu Zoran iz kanala.

Neko vreme u tišini se jedino čulo kako kucka i obrće, zvekeće radeći, uz povremeni dugi dahtaj. Onda se pojavi iz otvora kanala, uspinjući se malim merdevinama.

- Sad će biti ko nov! - reče.

Zbog nečega nejasnog želeo sam da ostanem tu u radionici. Prelazio sam pogledom po slikama obnaženih devojaka, zaustavljajući se po neredu, na ribolovnim štapovima, crnim naočarama za zavarivanje, na izderanoj gitari koju je krasila jedna jedina debela žica. Zatim sa zastajao pogledom na fotkicama s reke, izrescima iz novina, na kasetama u kartonskoj kutiji: Yef Bek, Kridensi, Ohajo Ekspres... Po plastičnim kutijicama sada sam opažao i nejasne izbledele natpise: matice, šrafovi, gumice, dizne ...

- Gotovo!- reče majstor Zoran i pruži mi ključeve automobila.
- Koliko sam dužan?

Reče smešno nisku cenu, prosto neverovatnu. Pružih mu dvostruko. On reče:-Ali to je mnogo...

- Nije - rekoh - doći ću ja opet - čuo sam svoj glas, koji se pravdao.
- Ali opet će biti tako! - izvinjavao se majstor.

-Šta bih ja radio bez vas, sa ovim menjačem, plakao?- rekoh osećajući neizdrživi nagon da mu se zbog nečeg izvinim.

- Doviđenja!- rekoh dvojici majstorovih prijatelja, koji su me celo vreme gledali sa nevericom i nekom vrstom nemog odbacivanja. Kao da ih je moj širokoruki gest sasvim uverio da više nikako i već dugo ne pripadam njihovom svetu i da je taj novac koji sam pružio njihovom drugaru, dokaz moje apsolutne izopštenosti.

Isterao sam automobil rikvercom na ulicu i mahnuo majstoru Zoranu koji je stajao pred limenom kapijom svog dvorišta. Kraj njega je bio crno-žuti pas mešanac i žustro mahao repom.

PRIČA HIMERE

Susreo sam Danijelu i Stevana, prvi i poslednji put zajedno, kao ljubavni par, neposredno pre njihovog odlaska za Ameriku, poslednje godine osamdesetih. Bilo je to u staroj redakciji *Književne reči*, uskoj i dimljivoj dvorišnoj kancelariji, sobičku bez prozora, sa nešto izderanog nameštaja. Nezamisliv je taj klaustrofobični prostor u kojem je više od decenije pravljen najbolja književna novina, ako ne u celoj Evropi ono na Balkanu svakako, kao i bazd od hiljada popušenih cigareta koji je kiselom skramom obložio stolove i stolice bez naslona, drvene police na kojima su stajali ukoričeni i raskoričeni primerci *Književne reči* i knjige u izdanju Književne omladine Srbije.

Boravio sam u toj redakciji šest godina, po više puta nedeljno, a evo posle petnaestak godina s naporom predočavam zagušljivu atmosferu ili lepi, crnkosi lik sekretarice Branke, koja je herojski izdržavala naše književne i redakcijske svađe, dogovore i rasprave sa saradnicima, piscima i prevodiocima. No ne bih o tome.

Danijela i Stevan su doneli temat *Dalaj Lama i psihoanaliza*, sedam ili osam nadvoje-natroje prevedenih tekstova s engleskog. Svi prevodi kao i sam temat bili su *zajednički rad*, a njih dvoje su zagrljeni sedeli preda mnom, ona u njegovom krilu, ozarena ljubavlju. Bilo mi je neprijatno da razgovaramo o skraćivanju tekstova ili popravljanju mnoštva aljkavih prevodnih formulacija, jer bi se između mog listanja rukopisa njih dvoje žestoko ljubili, kao da imaju nameru da mene, i sebe, i ostale urednike i saradnike, koji su stajali okolo ili pak sedeli, uvere u moć svoje ljubavi. Uz to, Danijela je bila čudesno, skoro nepristojno privlačna brineta, kao da je sišla s Hovivove ili Dobrićeve erotske karikature.

- Ovo je naš poslednji prilog za *Reč iz zemlje!*- rekla je između dva strasna poljupca, a ja sam listajući mašinopis prevoda *Dalaj Lama i Jungov metod analize snova*, rešio da im i ne pokazujem sve ispravke njihovog prevoda, koji su očito načinili nabrzinu i između mnogih poljubaca.

- A gde putujete?- pitao sam da bih zabašurio svoju skrivalačku nameru, i nastavljao, ne dižući pogled, da premećem stranice temata.

- Selimo se u Ameriku! - odgovori Danijela pobedonosno, a moj pogled se susrete sa Stevanovim klimanjem glave i on je potvrđivao odlazak, očito kao i Danijela zadovoljan zbog skorašnjeg puta.

- I koliko ostajete? - upitao sam i počeo da prstima poravnavam stranice, nameravajući da završim razgovor.

- Ako bog da zauvek - reče Danijela.

Tu se dugokosi Stevan, nalik okasnelom hipiku, uključi u razgovor, prvo poljubivši svoju prelepu koleginicu, objašnjavajući da nameravaju da se ubace na neki univerzitet i slavističku katedru i otkrivajući da će i ovaj temat biti jedna vrsta preporuke za njih.

Ne znam kako je dalje tekao naš razgovor.

Svakako nije dugo trajao, ali kada su otišli iz redakcije, sećam se da su neki od mojih kolega komentarisali namere ljubavnog para, tvrdeći da je Stevan budala i da će ga lepa, zelenooka Danijela ostaviti čim dobiju zelene kartone. Ona je, naime, po rečima mojih prijatelja, bila beskrupulozna u planovima, promiskuitetna preko svake mere, i još su ređali svakovrsne osobine ove vitke ridokose, čiji vatreni oblak kose, prebačen preko levog ramena, dok prekrštenih nogu sedi na Stevanovom krilu, i sada vidim.

Posle tog susreta nisam ih sreo.

Temat *Dalaj Lama i psihoanaliza* izašao je i prošao bez odjeka, poslao sam nekoliko meseci docnije na Stevanovu američku adresu deset primeraka *Književne reči*,

a nešto docnije čuo da je svako od zaljubljenog para našao posao na drugom univerzitetu i da su se rastali ubrzo po dolasku na drugi kontinent. Stevan bi pokatkad javljao kratkim, panoramskim tekstovima o savremenoj američkoj književnosti, prateći komešanja u redovima metafikcionalista, a u devedesetim pišući, istina znatno ređe, o prljavim realistima. Poslednji tekst koji mi je poznat govorio je o Ladlamu i Grišamu. O Danijeli nisam čuo nijednu jedinu reč, blizu petnaest godina.

I evo, juče mi se Stevan javio telefonom, a danas sedimo tu preko puta, *Kod konja*, i pijemo espresso. Jedva sam ga prepoznao, njegova davnašnja duga, bitnička frizura svedena je na tri milimetra kose koja pokriva zaliske i potiljak. U dark je fazonu, levo uvo mu je načičkano srebrnim alkicama različite veličine. U glasu mu se blago čuje američko otezanje, koje udruženo sa njegovim dorćolskim duženjima zadnjih vokala deluje smirujuće. Neprekidno govori, komentariše ovdašnju društvenu propast, pa se prebacuje na svoju američku karijeru; nedavno je postao redovni profesor, lišen je odnosno oslobođen većine profesorskih obaveza, plaća dva osiguranja, kupio je kuću u Viskonsinu, tamo namerava da živi i umre, kako dodaje. Pitam ga da li se oženio. Oženjen je Amerikankom dugog tročlanog imena, ima troje dece, dva dečaka i kćer, koja je najmlađa. Izgovara njihova imena, sasvim neslovenska, u svemu što govori ležeran je, sutra već putuje nazad za SAD. U Beograd je doputovao direktno iz Madrida, gde je održao predavanje o srpskoj epici i Fromovoj teoriji potiskivanja destrukcije u ljudskom karakteru. Pokušava, kaže mi, da promeni internacionalni stereotip o Srbima kao «zlim momcima», slušam ga sa nekom vrstom prolećne groznice, rasejano, s uživanjem; kaže da se jednom u tri meseca obavezno čuje sa Vladom Pištalom.

Njegova priča me svojom spoljašnjom egzotikom čini ravnodušnim, sasvim ravnodušnim, i jedino što želim da ga pitam, jedino što me interesuje tiče se Danijele, čijeg se zanosnog, erotizirajućeg lika jasno sećam, njenih napućenih usnica, načina kojim sklapa vatreno zelene oči dok ga ljubi pre petnaestak brzo minulih godina.

Nekakav Ciganin u jakni od braon skaja nudi nam kolekciju noževa, Stevan se nadovezuje: -Taj stereotip o narodu koljača ja pokušavam da osporim, oslanjam se o Froma, mada je on svuda *pase*, ali mi ovde dobro dolazi; odmahne rukom i Ciganin odlazi prema susednom stolu, gde ponavlja svoju «marketinšku akciju». Vidim Danijelinu crvenu kosu, način kako je u slapu prebacuje preko ramena - evo prebacila ju je ponovo, mislim, gde li je ona i kako izgleda njena priča danas? Da li je uopšte živa..?

Kad ponovo uključim pažnju, Stevan mi kao uredniku *Narodne knjige* nudi svoju teoretsku studiju, koju je sam preveo s engleskog i doneo na disketi. - Da li mi to što je tekst u mekintošu kvari posao? Kažem da ne, jer sam već objavljivao ljude iz Amerike, naše pisce i intelektualce, koji bi, ne znam zašto, da u 300 primeraka objave knjigu na čijoj korici stoji oznaka *Beograd*. Dok govori, shvatam da se kopča za pitanje o Danijeli nikad neće pojaviti u njegovoj ispovesti, pa ga prekidam naglo i nasred rečenice pitanjem: -Da li znaš nešto o Danijeli?

Pogled kojim me Stevan posmatra odaje potpunu zbunjenost. Toliku da pomislim kako sam izgovorio pogrešno ime. Možda se žena s kojom je uradio davni temat na stranicama *Književne reči* drugačije zvala? Ta njegova pometenost jedno vreme prati moju, a onda je prekidam: -S njom si uradio poslednji temat u *Reči*, sećaš se, *Dalaj Lama i psihoanaliza*, sećaš se temata?

Dok mu se pogled rasvetljuje, shvatam da je njegova zabuna prirodna, da se on ni temata, a još manje Danijele, ne spominje. Kad već nameravam da mu pomognem, sa: -Zaboravi, nije važno! - on u mozgu pronalazi «fajl» o kojem se ja zanimam, naslov temata ga je vratio u davno doba, a tu negde kraj temata je i ona, crvenokosa, zanosna devojka, žena...

-Ti se nje još sećaš?- pita, radoznalo me posmatrajući - znaš mi smo se rasturili odmah pošto smo otišli preko bare, već u narednom kvartalu ... tako nekako. Pojma nemam gde je sada. Možda u Argentini ili tako nešto...

Kao da nije bilo ničeg drugog u tom «fajlu» njegove uspomene, nastavlja svoju američku priču. Saznajem da je učestvovao na simpozijumu s Umbertom Ekom u San Francisku, prošle zime, i da je Eko lično pohvalio njegov referat *Zagonetka viteških redova u pesmama o kleftima*. - Zbornik je objavljen i već ga je teško nabaviti, jer je ciljna grupa ogromna, pošto su viteški redovi u modi a teze sa takvom tematikom odobravaju se od Atlantika do Pacifika. Američka je scena sasvim razdrobljena, kao arhipelag, ne postoji nikakvo središte, tako da je svako upućen na sebe i krug sličnomišljenika. Vi u Evropi još ne shvatate šta se dešava, u Evropi još uvek postoje neke ideje smernice, u Americi sve je svedeno na grupice izolovanih atola...

Ponovo osluškujem melodiju njegovog glasa. Sećam se njene crvene kose, zanosno privlačnog lika, pitam se koliko je muškaraca i žena promenila, kako li sada izgleda... - Velike priče, ljubavi, sitnice, sve je to marginalizovano, za pedeset godina, ako bolje razmisliš neće biti nikakvih prepreka u komunikaciji i ljubav će se sasvim obesmisлити. Slažeš se sa mnom?

Klimam glavom. Tako je.

Krajičkom svesti čujem najvažnije pitanje, da li ću mu objaviti tezu? Potvrđujem, sa tonom prisnosti u glasu, koja me zbunjuje. –Tako, brate!- odgovara on i blago me obgrljuje levicom.

DIVLJE PATKE I SABLJA

Celog prepodneva je s druge obale reke dopirala oštra, čas snažnija, čas udaljenija pucnjava.

Počela je negde posle sedam, dok se magla razvlačila po površini Dunava, pa se u nepravilnim intervalima nastavljala, iz sata u sat.

Nikola i ja smo pecali na divljoj, još uvek neuređenoj obali dunavske luke, zbacivši mamce za grabljivice, na jakim dubinskim štapovima, udice namamčane sitnim ribicama zvanim kederi. Ni štuka ni smuđ se nisu javljali, katkad bi sitan bandar zategao ili zamrdao vrh štapa, pa bismo ga izvlačili, smicali s udice, i čekajući bolji ulov, slušali grmljavinu s druge strane reke.

Povremeno smo komentarisali tu pucnjavu, nerasploženi zbog odsustva ribe, ali i puščane buke. Tada smo još verovali da na drugoj strani ima nekoliko lovaca, čitava družina, koja odstreljuje divlje patke ili sarke ili možda vodene kokice. Nešto pre podneva, ugledali smo čamac, apatinac, koji se izdvojio iz tamno zelenog obalskog horizonta i uputio prema našoj obali. Kretao se sporo, sekući rečni tok, u početku se njegova buka nije razlikovala od opšteg šuma: vetra, dunavskih talasa, štekovanja motora drugih čamaca, grmljavine tegljača i gurača, koji bi minuli duž toka, uzvodno ili nizvodno, ali kada je prišao ispod pedesetak metara i kada smo već lepo nazirali uspravnu figuru čamdžije, štekot motora se nametnuo i, hteli ne hteli, morali smo da pogledom pratimo taj čamac.

Na dvadesetak metara od nas, prepoznali smo čoveka u plovilu, bradatog Koleta Majića, donedavnu zvezdu gradskog, odbojkaškog prvoligaša. Na glavi je imao zeleni šešir širokog oboda, bio je obučen u prsluk od sukna iste boje, sedeo je nepomično, u pantalonama od zelene čoje, uvučenim u crne gumene čizme, i sa dvocevkom o ramenu. Približivši se na desetak metara, Kole podiže ruku i mahnu mi.

Moj otac i njegov su bili školski drugari i mada je bio pet godina stariji od mene, često smo razgovarali na ulici, ili u sportskom savezu grada. Otkad je napustio odbojkašku karijeru, počeo je da radi u forumima, vešto se uspinjući po shemama gradske sportske nomenklature. Htedoh da mu viknem: -Kako si, Kole? i - Šta ima? ali me pogled na čamac čije je dno bilo prepunjeno pobijenim divljim patkama zaustavi u naumu. Kole Majić je sedeo među ubijenim divljim patkama i na njima. Pačije perije se presijavalo na pozno septembarskom suncu, mešale su se divlje boje pobijenih jata i ja i Nikola smo ukočeno gledali u to smrtno šarenilo. Lovac pritera čamac pramcem uz obalu i doviknu da prihvatim konopac. Trgnuh se iz ukočenosti i po glibavoj glinovitoj obali pritrčah ka ivici vode, konop je leteo ka meni, uhvatih ga desnicom i potegoh čamac i teret u njemu prema sebi. Ubrzo Kole iskoči na obalu i, uzevši od mene konop, počeo da ga obmotava oko tankog stabla vrbe. Dok se on zabavljao pravljenjem čvora, pri čemu ga je dvocevka, prebačena preko ramena, ometala, Nikola i ja bismo se pogledali bez reči, posmatrajući potamanjeni teret u apatincu. Moglo je tu biti pedeset, šezdeset pobijenih divljih plovki, što ženki što mužjaka, uglavnom gluvara, tu i tamo bi iskrila crvena mrlja krvi, po šarenom periju.

Na Koletova kurtoazna pitanja o tome da li riba radi ili ne radi nismo imali volje da odgovaramo, pa on začuta, uze bedž pitanja moj tronožac i spusti se na njega, skide tandžaru s ramena i osloni je cevima o kolena, pa zapali cigaretu.

U jednom trenutku, upita me: - Šta kažeš na ulov?

Odlučivao sam se da li da ga upitam ono što je trebalo ili da izbegnem razgovor o pomoru pataka koji je tog prepodneva počinio na drugoj strani Dunava.

-Što ih toliko pobi?- nisam odoleo.

Tada je Kole, valjda po prvi put shvatio razloge Nikoline i moje ćutnje. Posmatrao sam njegovo preplanulo, bradato mandovsko lice, dok je tragao za odgovorom kojim će opravdati masakr ptica. Dok je stezao cevi puške, prsti su mu postajali čas beli, čas još belji od grča.

-Volim da jedem meso!- uskliknuo je, trudeći se da u njegovom glasu čujemo nadmenost i neku vrstu primitivnog izazova.

-Stvarno si onda gladan!- reče moj drugar Nikola.

-A da vama nešto nije krivo?- nastavi Kole, kao da mu Nikolina upadica pomaže da bolje formuliše izazivanje sukoba.

Želeo sam da naš nesporazum ostane u granicama koje će sprečiti ozbiljniji sukob, stoga pomirljivim glasom rekoh: - Ne znam samo šta ćeš da loviš iduće nedelje i meseca! Kole povuče dug dim ustajući, potom, oslonjen o pušku, izazivački šutnu tronožac u mom pravcu i svejednako nas posmatrajući, poče nervozno da odvezuje konop s vrbe. Ćutke je poslovaio, u napetoj tišini. Nikola se saže i izvadivši jedan od dubinskih štapova poče da obrtanjem ručice mašinicke namotava najlon na blinker. U tišini se resko razlegao škrgut mehanizma. Gledao sam kako Kole Majić uskače u čamac, potom baca konop na dno, preko desetina mrtvih pačjih tela i gazeći svoj ulov odlazi prema motoru na krmici. On dva-tri puta poteže startni kanap, motor prihvati i poče da lupkara, pa sve brže dobija gas. Kole okrete apatinac i bez reči krete ka toku reke, udaljavajući se od nas, ne udostojivši nas ni reči.

I kada smo ostali sami na obali, a čamac se izgubio iza rečne okuke, još dugo smo Nikola i ja ćutali, svako sa svojim mislima o lovcu ubici i njegovim izazivačkim rečima.

-Volim da jedem meso!- uskliknuo je, označavajući vlastiti karakter i otkrivajući deo svoje ličnosti koji mi je do tada bio sasvim nepoznat. Ne pamtim više da li smo tog dana, pre odlaska s reke, komentarisali Koletovo ponašanje i reči, ali u mojoj svesti postoji i danas slika šarenog mnoštva u čamcu apatinu, ta besmislena gomila pobijenih divljih pataka.

*

U vreme policijske operacije «Sablja», posle tragičnog Đinđićevog ubistva, čitajući o hapšenju grupe kriminalaca u gradu na Tamišu, prvo s čuđenjem, a ubrzo sa sve većim razumevanjem, pronašao sam na spisku od sedamdesetak imena uhapšenika Koletovo ime i prezime. Bio je optužen kao član grupe koja se bavila krađom i švercom naftnih derivata iz gradske rafinerije. Komentarišući s poznanicima opsežni spisak pohapšenih, među kojima je bilo direktora i sekretara, menadžera i portira, funkcionera i točilaca goriva, povremeno bih se zaustavio na imenu Koleta Majića. U času hapšenja on je bio jedan od vođa velike demokratske partije, uspešan privatnik, kao što je u vreme onog davnog lova, pre četvrt veka, bio sportski radnik u usponu, a docnije visoki funkcioner Socijalističkog saveza. U tim razgovorima moji poznanici su iskazivali čuđenje zbog Koletovog hapšenja i sumnje u njega, i uopšte zbog cele situacije, smatrajući da je hapšenje posledica političkih i privrednih obračuna u gradu. Većina mojih sagovornika smatrala je da je Kole, Kosta Majić van svake sumnje i da će ubrzo biti pušten. Nisam uspevao da izmenim njihovo mišljenje, možda zato što nisam mogao da navedem tok razgovora na davni doživljaj s reke i Koletov uzvik koji me je tada izazivao i šokirao. Jednog dana sam pozvao svog najboljeg prijatelja Nikolu telefonom i posle kraće priče upitao ga da li je video spisak pohapšenih u gradu na Tamišu, tokom «Sablje». Jeste. Potom sam ga upitao šta misli o hapšenju Koleta i družine benzinskih švercera. Najedared je sve krenulo u za mene suštinski logičnom pravcu, kada je Nikola započeo rečenicu: - Da li se sećaš onog čamca punog pobijenih divljih pataka? Odgovorih kako

živo vidim tu sliku. – Onda nema nikakvog čuda!- konstatovao je moj prijatelj a ja sam bio siguran da su baš te nesretne patke, pobijene pre četvrt veka, ključ za razumevanje Koletovog ponašanja u mnogim dočnijim godinama. Nagoveštaj drugih dela i nedela. Gladi, kako je sam rekao.

U PORODIČNOM KRUGU

Šinobus zastade uz neugodnu škripu kočenja.

Danica krenu između sedala, potom sa šinobusne papučice spusti levu pa desnu nogu na betonski peron. Eto je u rodnom gradu.

Otkad je pre deset godina otišla u Zrenjanin, udavši se, retko je dolazila u Pančevo, sveukupno, valjda četiri puta.

Ništa se nije izmenilo, sem table iznad ulaza u staničnu zgradu. Umesto starog **Pančevo Aerodrom**, sada stoji oznaka **Pančevo Centar**, mada do centra ima dvadeset minuta pešačenja.

Stanica je pusta, s druge strane zgrade, na betonskom platou, u polumraku, stoji parkirano nekoliko taksi vozila. Danica korača prema taksiju, misleći povremeno o tome kako su joj misli ispražnjene, kako ne misli o bilo čemu, kako je sve na neki način suvišno. Otvara suvozačka vrata i kaže: Dobro veče.

Taksista naginje telo i krivi glavu u njenom pravcu, otpozdravivši podiže obrve.

— Koliko naplaćujete do Utvine kolonije?

Taksista se ispravlja u sedištu, prinosi ruku čelu, tobož trlja bore, računa mičući usne - to je ćelav čovek, duguljastog lica, sa dva bočno ušiljena brka, najzad odgovara: - Za vas, gospođo, 600 dinara.

-Dobro, kaže Danica i uvlači se u kabinu, na sedalo do taksiste.

Dok vozilo savlađuje dugu krivinu, izbija na ravni Jabučki put i zatim, ubrzavajući, promiče Gornjim gradom, Danica misli o tome kako posle ovog dolaska možda više nikada neće doći u rodni grad, začuđena kako joj to baš ništa ne znači. Ponovo oseća tu svoju odsutnost, odvojenost od stvarnosti, kao da se kreće kroz paralelni svet.

Zadubljena u te misli, ona čuje samo poslednju reč u taksistinom pitanju, reč „umro” sa upitnom intonacijom, i odrično odmahuje glavom, potiskujući to pitanje u stranu, gledajući čas u fasade ulice, kroz koju vozilo putuje velikom brzinom, čas spuštajući pogled na ispružene prste, manžetice crne košulje ističu njihovu bleđoću ...

Dotle se stiglo, misli povremeno, ne znajući da li misli na sebe, supruga, ili na ono što je čeka, noćas, sutra tokom celog dana, sve do odlaska iz Pančeva, sutra uveče ili, eventualno, prekosutra, ujutro.

Pored Crkve sa dva tornja, Lenjinovom, pa savijajući ulevo, kraj rasutih kocki zgrada na Sodari, zatim Ulicom Žarka Zrenjanina. Taksista vozi brže nego što bi Danica želela, povremeno misli kako bi bilo dobro da smanji brzinu, ona bi sklopila oči i u dremežu znala da je sve ovo paralelni, izmaštani svet, prosto *nešto ništa*.

Kad se prevezu preko pruge i krenu ka Staklari, potom promaknu pored Utve, dok se približavaju cilju, stanu njenih roditelja, ona zna da je u najrealnijoj stvarnosti, da nije i ne može, ne samo sada nego više nikada, da bude drugačije, da će taksi stati, kao što se zaustavlja, da će ona platiti vožnju, plaća nervoznim pokretima, brojeći šest stotinarki, i promucavši zbogom, ući u Utvinu koloniju.

Kreće se kroz polumrak, ispod krošnji starih jablanova i topola, seća se, kada su se ovde uselili, početkom šezdesetih, bili su to mlada, oniska stabla, sada se bacaju nebu pod oblake, gorostasna i pogledom neobuhvatljiva.

Zgrada u kojoj se nalazi roditeljski stan je u blizini. I sada je mračna, neprijatna spolja kao i iznutra - na stropu tinja sijalica, hodnik je ispunjen mirisom jeftinog duvana i kiseline - moža od deterdženta kojim su hodničke pločice izribane. Vrata roditeljskog stana su poluotvorena, ona ih blago gurne i uđe u mračan hodnik predsooblja, sve je gadno i ispunjeno teškim smradom. U stanu se osećaju vosak i izgoreli fitilji.

—Evo ti ćerke! čuje nečiji glas, škripi stolica, i iz preuređene dnevne sobe, od nekoliko crnih prilika, koje sede oko odra, podiže se jedna, niska, tusta i počinjući da glasno jeca, a zatim ječi, prilazi Danici, grli je, oseća majčine vlažne obraze i meke usne, sve je odvratno i smrdi, na očaj i smrt u malom stanu.

Preko majčinog ramena Danica opaža odar po sredini sobe i telo, očevo telo u njemu, i ne slušajući više majčino zapomaganje, prilazi čelu odra. Da, tamo je mrtva glava njenog oca, nekakav zavoj je prilepljen uz levu slepoočnicu, kroz polutminu zapaža da su mu vrhovi nabubrelih usana savinuti na gore, izraz je zadovoljan, spokojan, kao kod usnulog koji lepo sanja. Čini još jedan napor da zaplače, ali suza ne izlazi iz oka i ona ugledavši praznu stolicu spušta telo na nju, spuštajući ruke na ivicu kovčega. Ne razmišljajući gužva mrtvačev plašt, pa kruži pogledom po preuređenoj sobi. Broji - tu su četiri žene, verovatno susedke, majčine prijateljice i mati stoji kraj nje.

-Samo je presvisnuo, kao mače! - kaže majka poluglasno. I ponovi to: kao mače, još jednom glasnije, pa onda jednom tiše.

Zapucketa sveća, Danica prebroji žene: pet ih je, misli, pet bez mene i ja sam žena. Šest. Eto, umro je. Ono što je još kao devojčica, u pubertetu želela, kada ga je zamrzla za sav život, konačno je tu, pred njom, on je mrtav i nepokretan, nemoćan kao kamen, smrt mu je sasekla besna krila, neće više biti pretnji i pretećih zamaha ruke i šamara neće biti, ni one vike, koju je čini se, najviše mrzela, najviše se plašeci gromkog, psovačkog glasa. Eto, mrtav si! misli Danica i gleda u taj posmrtni ostatak, tog čudovišta.

Tako je mislila o njemu i prekjuče još, pa i juče, pa čak i kada joj je majka telefonom javila da je otac umro, ona je pomislila: čudovište je umrlo! i prvi momenat joj je toplota prostrujala srcem i grudima i onda se popela gore u glavu, gde je plinula i udarala u slepoočnice: čudovište je krepalo! tako je mislila.

Ovo truplo nekada, juče još, ustvari, nosilo je u sebi čoveka, njenog oca, koji je bio kriv za sve loše što joj se desilo, a desilo joj se sve najgore, ono što nije želela, nikako, čak iako samo po sebi nije bilo najgore, ali je postajalo najgore, zbog neželjenosti.

Detinjstvo ispunjenom strahovima, majčinim bolestima i plačevima, njegovom vriskom i grmećim pretnjama, povremenim šibanjem kajišem, seća se širokog, veštog pokreta kojim je smicao kajiš iz gajkica pantalona. Pa školovanje - nije joj dozvolio da upiše gimnaziju u Pančevu, već ju je naterao da se zakopa u Ekonomskoj, ponovo svađe, očaj i povremeni šamari, masnice koje je nosila po rukama i nogama, modrica pod obrazom... Sve to Danica sada prebraja u sebi i sklapa ruke, pa misli i na očajničku, zadocnelu udaju, to bekstvo u Zrenjanin, za čoveka petnaest godina starijeg od sebe, razvedenog, ne mnogo boljeg, možda u mnogo čemu i goreg od oca - ovog leša ovde, koji joj sada leži pred očima, kao nagorelo, mrtvo deblo. Leš.

Ne oseća radost, ne raduje se - pilji u prste, u crninu rukava, povremeno u crtama lica starica koje sede oko odra, prepoznane od susedke, ono je svakako tetka Divna, ovo je baka Radmila - sve su onemoćale, zgrčile se, pocrnele. Kao i njena majka.

Pola sata docnije, sede u kuhinji, majka je tiho pita: - A onaj tvoj, dal se smirio vrag ga odneo?!

Danica odmahne glavom i počne da plače. Sve je to isto, sve se to ponavlja, ta očajanja, nerazumevanja, divljaštvo u porodičnom krugu, sve je to primitivno i odvratno kao u afričkoj džungli ili u afričkoj savani, pustinji, ti divljaci, psovači, kavgadžije, budale... prekida taj niz asocijacija.

- Poklet da je! - kaže majka. Sede u tišini, ćute. Onda majka kaže:

- Da li bi nešto pojela, sve je spremljeno.

- Ne bih, mama! - kaže Danica tužno.

—Moraš nešto da pojedeš, ne možeš da budeš gladna, - kaže majka i ustaje da bi donela hranu. Danica podiže oči po kuhinjskim zidovima: vidi ikonu svetog Ilija, vidi poličicu od crne plastike na kojoj su mlinčić za biber i teglica požutele soli, osvrće se, na kredencu su obijene, ispucale kutije za šećer, za kafu, projino brašno... Ništa mati nije menjala, sve je ostalo u poznatom, okamenjenom rasporedu. Dlanovima povuče preko kapaka, postranično i onda blago, prikriveno zevne. Sve to mora da se prođe.

—Zvala sam popa! - kaže majka.

—Zašto? Tata nije bio vernik - sama se sebi čudi što je izgovorila reč tata i prosto bi želela da ponovi celu rečenicu i kaže: otac nije bio vernik, da ga opet udalji od sebe i prepusti u smrt, da nestane i zaboravi se.

— Nije, sine, ali ko će da ga isprati...? Sindikat više ne postoji, penzioneri ga ne poznaju, znaš i sama da se s nikim nije družio, nisam mogla ko kera da ga ostavim. Tako, bez ikakvog ispraćaja.

Sve je to odvratno i očajno, te dve reči ispunjavaju njene misli, sustiču se, spajaju, prepletu, odvratno i očajno, da bi ih prekinula, zamisli se, vidi očeve iskežene očnjake, nasmejan je pakosno, nešto joj dobacuje, kao da se sveti, šta li? to odvratno, očajno lice promašenog čoveka.

- Sahrana je u četrnaest sati, velike su gužve na groblju, puno se umire...- kaže majka šapatom, dok Danica žvaće bezukusni komad mesa, žvaće i žvaće, čini joj se kao da to meso sisa njen jezik i njene desni, jede ono nju, strese se od misli i ponovo vidi oca: u šakama mu je prut, zelen, sjajan kao gujavica, treperi njime, preti joj, sad će je ožariti po kolenima i butinicama, ko zna zbog čega, bezrazložno.

Ali kada je ponovo sela do odra, primećuje da je osećanje nemilosrdnosti izbledelo, više joj ne znači mnogo, stupidno je da o tome uopšte i misli, sada kada je mrtav, uzrok njene kalvarije.

Žene oko odra se došaptavaju, Danica oseća da san cele noći neće posetiti njene oči. Sve je tako kako mora biti...

- Eto pokojnik, kaže starica do nje, sa izbečenim bazedevskim očima, eto pokojnik je bio divan čovek, pa je opet završio tako, smrt ne pita, - mudruje starica na kraju tirade. Očev lik odlazi iz Daničine svesti i onda misli o čoveku sa kojim sada živi u Zrenjaninu, o njegovoj bolesnoj mašti i perverznom strastima, o neinteligentnosti i prestarelosti, pedeset mu je a zgrbio se kao da je dvadeset godina stariji. Misli: hoće li naći snage da povuče onaj korak koji planira već više godina. Hoće li naći snage da ga napusti, da započne novi život, brak... Sada kada joj je otac umro, čini joj se da ništa ne sprečava takvu njenu odluku i ona misleći o tome, počinje da oseća olakšanje. Pred zoru, kada je u kući ostala samo prva komšinica, usnulo naslonjena na zid, majka sede pored Danice i šapatom postavi pitanje:

- Sad kad je ovaj umro, da l bi došla kod mene, da ostaviš onog tvog i da se vratiš u Pančevo? - to pitanje i želja zvuči kao konstatacija. Sve to Danica oseća, ali joj se čini ružnim da kraj očevog odra razmišlja o drugom čoveku i odnosu prema njemu.

- Ne znam, razmisliću.

— Ostavi ga, seme mu se zatrlo! - kaže majka.

Danica oseća kako bes u njoj raste. — A što ti nisi ostavila tvog?

— Zbog tebe! kaže majka, uverena da je to tačno i da je ostupila ispravno.

— Da je bilo zbog mene, ostavila bi ga pre trideset godina, a ne bi se žderali kao dve.... traži reč koja ne bi povredila majku, ali bi označila njen prezir i očajnu povređenost, ali je ne nalazi.

- Ne znam. Mislila sam da je dobro, da rasteš uz oca...

- Mislila si ti, da ne kažem šta! - progutala je Danica odgovor.

Da li će ostaviti svog muža ili će ostati uz njega do smrti, svoje ili sigurnije njegove? - to je pitanje mučilo Danicu i ujutro i kada se umila i kada je nevoljno doručkovala, kasnije dok je razgovarala sa posetiocima. Pred podne su skoro svi sedeli van sobe u kojoj je bio pokojnik, i razgovarali glasno, povremeno bi se neko nasmejao. Atmosfera se opuštala sve dok nije došao pop, visok, naočit, kršan Hercegovac i gromkim glasom pozdravio sve u kući, otišao do sobe s kovčegom, neko vreme se poluglasno molio... I docnije dok je koračala za kolicima, na kojima je sanduk ubačen u crno mrtvačko vozilo i dok se vozila prema Starom pravoslavnom groblju, stalno i stalno joj je pitanje njene intimne odluke, ostati sa čovek koga ne voli i prezire ili se osloboditi tog balasta i suočiti sa samoćom, samoćom koja čeka i njenu majku, ili pak spojiti te dve ženske samoće u povratak, naći nov posao, zaboraviti trideset osam godina svog života, tamo, amo... Nije znala šta da učini. Stojeći u kapeli, samo je o tome mislila, i pored otvorene rake, dok je pop pevao i pominjao plemenitost grešnog raba... i njegovu brigu o supruzi i vernoj majki i njegovom ponosu, dragoj i jedinjoj kćeri, Danici, rođenoj... Danica opet beše tamo u paralelnoj stvarnosti, odsutna u sebi, kao nekakav izraštaj bezbrige na sopstvenom mozgu.

Bacila je komadić zemlje, zagrlila majku, potom su laganim korakom krenule od groba, prema izlazu s groblja, osvrnula se, za njima je išlo desetak žena, uglavnom starica, i dva starca, niko više nije došao, nikome više ništa nije značio njen otac, ono što su ostavili dole, pod zemljom, između dasaka, crno, zgrčeno, komadić gaze na slepoočnici, kao jedini živi trag neke žive intervencije, na truplu...

Te večeri Danica poljubi majku i rekavši: - Još ne znam, na majčino pitanje da li će se vratiti u Pančevo i živeti s njom, zajedno, izađe na ulicu. Krenu peške kroz donji grad. Povremeno bi pomislila: još ne znam, i koračala je peške, prolazeći pored Utve, pa pored Staklare, oko osam uveče je prepešačila prugu, bez napora koračajući nešto brže, kretala se Ulicom Žarka Zrenjanina: još ne znam ju je pratilo i kada je izbila na Jabučki put. Dvadeset minuta docnije ona je sedela u šinobusu za Zrenjanina, odjednom čista i sasvim odlučna. Kada bi sad izgovorila: još ne znam, sama sebi bi se nasmejala, i onaj ko bi je eventualno video, tako nasmejanu, u crnini, posumnjao bi da nije normalna. Ali ona je već odlučila i ta odluka ju je grejala, duboko iznutra.

IV

KAO KAD NEKO LUPI VRATIMA...

To je kao kad neko lupi vratima, i ode ...

Početak osamdesetih imao sam na Radio Šestici tri emisije. U emisiji *Egzit*, nedeljom popodne, od 15-16 puštao sam najnovije pank albume. U emisiji koja se emitovala utorkom u 22 časa radio sam *Top listu* Šestice, gde sam puštao singlove britanske i američke pop produkcije, uz po neki primerak domaće. Najviše sam, međutim, voleo emisiju *Slobodni prostor*, u kojoj sam petkom, od 8 uveče pa do 10 razgovarao sa arhitektama, umetnicima, političarima iz našeg malog grada o njegovoj urbanističkoj budućnosti. Budući da sam tada bio na trećoj godini arhitekture, u Beogradu, ponekad bih doveo u program i nekog od svojih profesora ili asistenata, pa bismo razvlačili žvaku o trgovima, ulicama, parkovima, keju kraj reke, o zgradama zaštićenim zakonom, o dobrotvorima, o duhu grada, o srednjoj Evropi ... Naravno, i tu sam puštao najnovije muzičke materijale, između blokova razgovora sa gostom. Emisija je postala popularna, stizalo je poneko pismo, kada sam bio raspoložen, nudili bismo moj tonac i ja telefonski broj Radio Šestice, na koji su slušaoci emisije mogli da postavljaju pitanja gostu ili meni. Od početka emisije, od momenta kada je krenula, sa mnom je radio isti tonac - Rade. Od njega sam čuo rečenicu: -To je kao kad neko lupi vratima, i ode...

Ččudan svat bio je Rade. Prvo, imao je bezbroj imena. Svaki od novinara, muzičkih urednika, spikera, čak i gostiju, zvao ga je na drugi način. Raja, Rale, Rača, Rako, Ralče, Radeta, Raki i Raka behu samo neki od njegovih nadimaka, pri čemu kršteno ime ovog štrkljastog benevolenta niko nije koristio. A verujem ni znao. Sa svojih dva metra visine i džinsom koji nije skidao, sa kariranim košuljama, kakve u filmovima imaju kanadske drvoseče, sa čizmetinama koje je nosio i u proleće i u leto, konačno sa bledim, dugolikim licem, gotovo ććosavim, na kojem se isturao bukanirski nos, sa sitnim, ali toplim, modrim očima, nisko ošišan, on se fizički, figurom koliko i likom, izdvajao iz gomile saradnika, honoraraca, ljudi iz marketinga, spikera i najavljiivača, urednika i gostiju koji su neprekidno cirkulisali uskim, prevrelim prostorom Radio Šestice. Nešto u njegovom telesnom stavu, ne znam šta, ulivalo je ljudima poverenje i otkako sam prvi put seo s druge strane stakla, u jedinom studiju Radio Šestice, a on me pogledao, klimnuo glavom pa tasterom aktivirao ton i crvenu, upozoravajuću svetiljku, međusobno poverenje je strujilo kroz to staklo, a mi funkcionisali kao uigran tim. Razgovarajući sa kolegama, saznadoh da i drugi dobro rade s njim, da je solidan, ne kasni i ne frulji, da hoće da sasluša, prihvati ideju, da je ljubazan i nenapadno predusretljiv. Emisije koje je tonski realizovao imale su nekakvu mirnoću, uobičajena neurotičnost trke s vremenom i borbe sa zastarelom opremom Radio Šestice nisu prodirale u etar, do *naših dragih slualaca*. I valjda je i široko slušateljstvo to „primilo“ - pa je moj *Prostor*, kao i druge emisije drugih urednika koje je tonski kreirao Rade, povećavao slušanost.

Polu godine pošto je *Prostor* počeo da žživi, petkom od 20 čćasova, opazio sam da je Radetovo lice posivelo, a spuštajući pogled sa tog lica opazio sam crnu kragnu njegove košulje. Njegove duge ruke, to želim da istaknem, i dalje su elegantno plesale iznad tabli sa reglerima, a njegov pogled i klimaj glave signalizirali bi ono što ćće doći - ulivajući sigurnost ne samo meni nego i gostu. Ipak, kao da se nešto urušilo u Radetovoj unutrašnjosti, kao da mu je grudi, recimo, priljubilo uz kičmu, a glavu spustilo bradom

niže. Završio se *Prostor* u 22, već je spikerka čitala vesti, ispratio sam svog gosta, lokalnog političarskog moćnika do izlaza iz Radija, i vratio se u stanicu. Muzika je išla s trake, iz tonske, kroz staklo mahnuh Tamari, voditeljki emisije *Muvi*, i upitah Radeta: - Ratko, nešto nije u redu?

Budući da je gledao u mene, on klimnu i tiho dodade: -Umro mi je otac.

Obično prolazimo pored tuđe tuge bez zadržavanja. Tu i tamo izrazimo saučešće, kažemo utešnu frazu, ali u suštini tuđe nas nesreće samo okrzavaju. Rekoh: - Stvarno mi je žao.

Radetovog oca nikada nisam video, ne znam ni danas ništa o njemu, kao ni o Radetovoj majci. Ni sa drugim ljudima, sa kojima radim ili se družim nije drugačije. I ona ostaju za mene tajna, ponekad tek čujem ili načujem ponešto o njima. Ali tada čuh kako Rade izgovara, više za sebe nego meni, tu rečenicu:

-To je kao kad neko lupi vratima ... I ode.

Zbog nje sam upamtio momenat. Sledećeg petka ponovo smo radili *Prostor*, diskutujući u studiju i sa slušaocima o budućnosti našeg grada. Profesor Fink, moj profesor urbanizma, obrazlagao je izgled i funkcije gradova budućnosti. Rade je bio u svom obaveznom džinsu, sa crnom košuljom, ispod džinsa. Kroz staklo studija gledao sam njegove ruke, onaj sigurni ples nad tablom. Klimnuo bi glavom i uključivao crvenu svetiljku. Rekao bih, recimo: -Dragi slušaoci, sada je 20 časova i 36 minuta, na satu Vršačkih vinograda, spoznora naše emisije. Sa nama je profesor Branimir Fink, razgovaramo o budućnosti našeg grada. Ako ste zainteresovani za ovu problematiku: kako ćemo živeti narednih decenija, kako u trećem milenijumu, javite se na poznati telefon 322-442, profesor Fink i ja trudićemo se da odgovorimo na svako vaše pitanje...

Tačno u minut pre deset odjavio sam *Prostor* i isprativši profesora do automobila koji ga je dovezao iz Beograda, vratih se u stanicu. Već se vrtela Tamarina filmska muzika, u *Muviju*, pa je Rade stojao oslonjen plečkama i stopalom desne noge o zid, pušeci. Stao sam pored njega i povukavši dim upitao: - Kako je, družo? On reče: -Ništa ne valja.

Verujem da je ona rečenica, rečenica o vratima, bila uzrok to sam ga upitao: - Opet problemi? - mada je ton pitanja, više delovao kao konstatacija. Kažem, nešto iz njegove krupne pojave, nešto iz stava koji je zauzimao dalo mi je signal nesreće. -Majka mi je bolesna- reče i opet začuta, gledajući u patos, u stvari izderani okerasti itison. - Nije valjda opasno? - Rade je podigao glavu i potvrdno klimajući glavom dodao: - Lekari kažu na smrt.

Potom je u tri duga koraka ušao u studio, manipulisao dugmadima i, kada je muzika ponovo počela, vratio se. Ne znam zašto se vratio, - možda je osetio moju naklonost, ili mu se činilo da ga slušam i razumem, ali reče: - Nema joj spasa, rak...

Nije prošlo pola meseca od očeve smrti, a moj tonac se već suočavao sa pretnjom majčinog nestanka. -Baš si baksuz! - bubnuo sam, kao što mi se dešavalo da bubnem u životu, ali i u emisijama. Ima onih koji tvrde da su emisije koje sam vodio baš zbog tih iskliznuća dobijale na popularnosti. No bilo kako mu drago, Rade stisnu usne, neko vreme je mirovao u tom malom telesnom grču, ukočen, pa kaza:

-U stvari, to je kao kad neko lupi vratima... I ode.

Samo posle dve nedelje od našeg razgovora, majka mu je preminula. Sa nekim drugim ljudima iz Radio Šestice otišao sam na sahranu. Tu sam saznao da je Rade jedinac i da je sad posle naglih smrti roditelja ostao praktično sam, ako ne računamo njegovog strica i tetku, vrlo, vrlo stare ljude. Ostao je, kako su mi pričali kolege sa radija, sam u prostranoj kućerini u jezgru starog dela grada, baš onog gradskog dela oko kojega su se u mojoj emisiji, ali i na mnogo presudnijim mestima, lomila koplja - da li da se konzervira i čuva ili sruši i pretvori u tržni centar.

Tri emisije koje sam ostvario pre odlaska na godišnji odmor, krajem juna i početkom jula 1984. godine, radio je tonac Ridli, panker purpurne krete, neopisani ludak, jer je Rade otišao na odmor. Kako reče glodur Šestice, na «ukopno odsustvo». Mada je emisija ččuvala svoju koncepciju, gost plus priča plus moderna muzika plus telefonski razgovori sa slušaocima, osećao sam kako to više nije onaj *Prostor*, kako se i moj glas i nastup suzio, kako su moji gosti nekako spečeni, bez dinamike. Postoje ljudi koji su tvrdili da mi se sve to samo ččini, da je sve ostalo kao pre... Ni sam nisam načisto.

Kada sam se prvog petka u avgustu našao u studiju, s radošču sam video kako za ton pultom sedi najkrupnija pojava našeg radija - Rale, Rača, Rajkan, Raša ili većć kako ga sve svi mi, i ja, nismo zvali. Rukovali smo se – ispod njegovog džinsa se crvenela nova košulja, reče mi da čće cele emisije puštati nove *Strenglerse*. Tako je to krenulo i ja sam krajem avgusta, te daleke 1984. sedeći u jedinom studiju našeg lokalnog radija, osećao da se vraća ritam, slušanost i moj tonus diže. I osećao sam da sami učesnici, moji sagovornici, nekako življe, duhovitije, ako većć ne pametnije govore o budućnosti grada, zemlje.

Dok sam sa Radetom ispijao kaficu, on reče tiho, kao da mi se poverava: - Upoznao si mog strica. -Na sahrani- rekoh sa neprijatnim osećajem u žželucu. -Umro je ... - reče, ali kao s namerom da prenebregne dalje okapanje razgovora oko smrti koje su ga snašle, te orvelovske godine, pa reče, brzo, žželeći svakako da prekine moje saučesničke frazetine: - Ma nije važno, to je kao kad neko...

Priznajem da ga nisam saslušao do kraja. Ni danas ne znam da li je završio tu svoju tipičnu rečenicu. Neprijatno poletno je nastavio da govori, ali ne o smrti oca i majke, ni o smrti strica, a odnekud sam osećao i da mu je tetka umrla ili čće umreti ovih dana. Počeo je da priča o promenama u programskoj šemi i novoj montaži, koju su tih dana tonci useljavali u stanicu. Govorio je o novim pločama, o grupi *Seints* iz Australije, koja se pojavila prošle godine na britanskoj listi i «Stvarno je kaos», upotrebio je tu rečenicu, moju omiljenu rečenicu, koju sam bar dva ili tri puta izgovarao u emisiji *Prostor*, koju sam radio uz njegovu tonsku pomoć.

Do decembra smo uradili dvanaest emisija. Pre svake od njih smo se dogovarali o muzici, o uključivanju slušalaca i o drugim stvarima u vezi realizacije. Za emisije koje je Rade radio, nije, naime, bio potreban muzički saradnik, radeći taj posao, on je zarađivao i neki bod pride, odnosno neki dinar više. Ja sam ponovo sa uživanjem gledao kako stavlja ploče, namešta igle, kako spretno montira trake i, kako mi zadovoljno klima glavom kad odjavim *Prostor* a on uključi špicu, pre vesti u 22 sata.

Za dan Radio Šestice, u prvoj nedelji decembra dobio sam nagradu svoje radio stanice kao autor najbolje emisije. -To je prijatno iznenađenje - govorio sam na koktelu koji je povodom dana Radija organizovao glodur ĐĐorđević. -To je prijatno iznenađenje, smatram da se bez razgovora o budućnosti, pa ččak i vrlo udaljenoj, ne može razumeti naša sadašnjost - izjavio sam mladoj novinarki Mikani, za emisiju *Gradske paralele*, gde je emitovan prilog o meni i mom *Prostoru*. -Dodao bih da *Prostora* ne bi bilo i on ne bi bio ovako cenjen i slušan od šire publike i stručnjaka, da ne saradujem sa ton majstorom Radetom, koji radi tonski deo sa velikom ljubavlju - završio sam izjavu.

U prvoj polovini 1985. nastavio sam s *Prostorom*, petkom u 20. I dalje pričajući o trećem milenijumu i njegovom «skorašnjem dolasku». Rade je svoj posao radi profesionalno, ali ččini mi se, bez svežine i upornosti njegovog ranijeg angažmana. Kada bih stojao pored njega, pre ili posle emisije, nisam primećivao promenu na tom meni dragom licu, ali kada bih ga gledao kroz staklo studija, opažao sam da je ostario, da se usušio u sebi.

Verujem, baš zbog tog pogleda kroz staklo režije, da nisam bio preterano iznenađen, kada je u maju 1986. nađen mrtav u roditeljskoj kući. Obesio se, veselnik.

Emisiju *Prostor* radio sam do septembra iste godine, kada sam je odjavio zauvek. Od oktobra počeh da radim *Vreme promena*, emisiju koja se bavila medijskom situacijom u Jugoslaviji. Ponekad bih se, kao sada, setio Radeta. Ponekad prolazeći kroz stari deo grada, čak i docnije kada su ga do temelja srušili a na njegovom mestu podigli trgovački centar. Tončev nestajući lik, vratila bi za kratko samo rečenica koju je davno izgovorio, tešeći obojicu:

-To je kao kad neko lupi vratima ... I ode.

UBISTVENA RUPA

— Ova rupa će me ubiti, — govorila je Marićka.

Mislim na te svakodnevne Marićkine reči danas, dok posmatram kako sneg navejava žurbu po dnu rupe.

Kad sam pre petnaest godina prvi put ušao u ovu kancelariju, kao službenik pripravnik, rekla je pruživši mi ruku: — Jasna, ali me ti zovi Marićka, svi me tako zovu. Otresla je pepeo s cigarete, koja će goreti petnaest godina i pozvala me da pridem do velikog staklenog okna.

—Dođi da vidiš šta me ubija.

Prišao sam polako, toj zgodnoj plavuši, već tada s ostrim borama u uglovima očiju i usana, Marićka je povukla jedan dugi dim: —Pridi, pridj, šta se plašiš...

Kroz oknoo se videla ova ista rupa, rupa u koju baš sada gledam, iskopana pre najmanje dvadeset godina, kako je tvrdila Marićka.

— Ova rupa me ubija! — pokazala je prstom na ogromnu rupu, spremljenu za temelj susedne zgrade, četiri sprata niže od našeg okna i kancelarije, u kojoj sam, odista je bilo tako, stajao pored Marićke, pre, otprilike, petnaest godina i slušao kako priča o rupi koja će je ubiti.

— Ova rupa... — već tog prvog jutra, kada je po treći put rekla istu rečenicu, menjajući je prema potrebi iz prezenta u futur, prihvatao sam njenu izjavu kao neku vrstu pozdrava.

Dolazila je vazda, sem kada bi se razbolela, prva u našu kancelariju, kuvala kafu, zaticao bih je tu, pored okna, uz koje sada smeteno stojim i onda bi s osmehom rekla umesto: —Dobro jutro, ili: —Kako ti se dopada kafa, ili: —Ita je novo u ljubavi, te reči o rupi koja je ubija.

— Ova rupa će me ubiti...— rekla bi Marićka i ponekad uzdahnula, drugi put bi se nasmejala, kratko, odsečno, pa bi povukla dim iz večnogoreće cigarete i vratila se laganim korakom za svoj kancelarijski sto.

U početku me je zabavljala njena upornost u toj tvrdnji, docnije je gotovo nisam ni konstatovao, tu tvrdnju, leti mi se činilo da preteruje, jer bi se po rubovima rupetine zazelenele krošnje kiselih drveta, neke niskokorovske trave, čičak po uglovima terena zasipanog od strane obližnjih žitelja svakojakim šutom — karoserijama izraubovanih veš mašina i štednjaka, komadom propalog nameštaja, laktovima i kolenima pregorelih cevi... U jesen bih i sam stajao kraj okna, u različita doba radnog dana, i posmatrao gadnost te ogromne, žućkastomrke, okeraste rupetine, što je zijala u mene, u nas, u Marićku ponajviše, od početka svakodnevne službe do njenog kraja, do petnaest časova, kada smo napuštali kancelariju.

— Dečko, pakuj se, idemo iz ove rupe! — rekla bi Marićka, prenoseći svoje očajničko gađenje iz odvratne rupe, na našu kancelariju, gde smo zarađivali bljutavi službenički hleb.

Rupetina u susedstvu, tu pod prozorima naše firme, beše najodvratnija u proleće, na početku aprila, kada je zijala prljavštinom u naša okna, podsećajući me kako iz sluzavosti sve počinje, nečijom nerazumljivom odlukom, crvoliko se mićući, na dnu te rupe ili neke druge, simboličke ili konkretne, svejedno.

— Ova rupa me ubija! — to je postalo šifra našeg sporazumevanja, Marićka je menjala emocije, iz suknji uskakala u pantalone, iz mantila u kaput, ali bila vesela ili turobna, bilo da se šalila ili ne dižući pogled radila na predmetima, te njene reči su lebdele u sobi, oko mene, oko nas. Čim bi u sobu ušao neki od kolega iz susednih kancelarija, ona bi otpočela svoju papagajsku priču o rupi koja je ubija...

— Ova rupa me ubija, dođite, pogledajte ...

— Dobro, dobro Marićka, znamo tu priču!— počinjali su ljudi da se opiru, više ili manje odlučno branili su se od njene nasrtljivosti.

— Ma šta vi znate, šta vi znate, dođite, dođite, pogledajte! — zvala bi bunxiju i prosto ga vukla do okna, pa prstom upirala u žuto-crno dno rupetine, tu u podnožju naše upravne zgrade, ponavljajući svoje reči o rupi, skoro istim tonom, katkad malo povisivši glas i unoseći u njega više očekivanog očajanja.

Neki su se bunili, pogotovo u početku, ili oni noviji, koji još nisu bili upoznati sa njenom opsesijom, govorili su joj da preteruje:

— Preterujete Marićka! — odvrćali bi mojoj kolegici, dok sam se ja smejućio krišom, jer sam znao da njihovo protivljenje ili neverovanje neće izmeniti ništa u njenom ponašanju, neće se Marićka razbesniti, neće popustiti, produziće sa sebi svojstvenom upornošću vlastitu priču o ubistvenoj rupi, iznad koje provodi svaki radni dan, s cigaretom u ruci i očajanjem u duši.

Živela je sa mlađom sestrom u zajednici, posle kratkog braka i brzog razvoda, bez dece, ponekad bih ih sreo u Karađorđevom parku, subotom popodne, ili nedeljom, Marićka me je nekoliko puta upoznavala sa svojom sestrom govoreći kako je ona *Marićka*, a sestra joj je *Dragana*.

— O, kolega, dozvolite da vas upoznam sa mojom rođenom sestrom. Ovo je Dragana, moj kolega Barić, a ja sam Marićka! — recitovala je. Dok su se udaljavale, ja sam pomišljao kako je neverovatno da ta žena, ta Marićka izgovara rečenicu: — Ova rupa će me ubiti! — ili istu rečenicu u futuru, kako nema pravog razloga da se opsesivno, čitavom svojom sudbinom priveže uz takvu rečenicu i papagaji je svakog radnog dana makar jedared, i makar sa autoironičnim akcentom. Ali posle nedelje bi došao ponedeljak i ja sam lovio sebe, kako čekam kada će ponoviti to da će je rupa ubiti:

— Ova rupa me ubija — kazala bi i dan bi se nadalje odvijao kroz dim njenih cigareta, dolaske stranaka, moje stajanje do okna, odakle bih četiri sprata niže ugledao rupu koja je postala izabrana Marićkina metafora. Odista je rupa bila deprimirajuća, sa svojim opsegom, tridesetinu metara široka i isto toliko dugačka, sa tim haotičnim reljefom otpadnog dna, sa tim kiselim drvetima, što su rasla uznemirujuće sa rubova, šireći se svake godine sve više, dok nisu prstenasto oivičile taj zjap, obrastao čičkovima, prcom i burjanom.

Nikad mi neće biti sasvim jasno zašto je obraćala toliku pažnju na rupu. U samoobjašnjavanju, govorio sam sebi da Marićka papagajiše tu izreku kao neku vrstu mantre, zbog vlastite sudbine, o kojoj skoro ništa nisam znao, sem što sam, eto, znao da živi sa sestrom Draganom, u čijem društvu bih je sreo za lepih dana, subotom ili nedeljom, u šetnjama Karađorđevim parkom.

Možda je za to potčinjavanje njene pažnje i mašte važno i to što je zgrada u kojoj smo službovali bila načinjena od stakla i metala, kao jedna od najčudesniji postmodernih konstrukcija na Vračaru, bleštavi spoj aluminijuma, durala i stakala boje dima. Ta zgrada je početkom osamdesetih dobila „BorbinuCE nagradu kao najinteresantnija građevina godine, a spoj ekstravagantne eklektike i unutarne čistote forme i tapisonske udobnosti, činio ju je raritetnim primerkom u ovom delu mog rodnog grada. Ta opozicija naglašeno geometrijskih, odmereno ekscentričnih metalnih ivica i staklenih površina, suprotstavljenih dezorganizovanom haosu Marićkine rupe, možda je i ponajviše uticala na hronično neraspoloženje moje kolegice.

— Ova rupa me, osećam, ubija!— rekla bi i ja sam to prihvatao kao prisni pozdrav pred pauzu ili pred kraj radnog vremena, ne odgovarajući, ne podižući pogled. Zamišljeno je stajala do okna, sa pogledom uperenim u zjap haotike, po petnaest minuta, žmirkajući,

pušeci, uramljena metalnim okvirom uspelog, ali baš zbog toga neprirodnog arhitektonskog gesta.

Povremeno, u sažimanju vremena, mogu da vidim dve celine. Jedan dugi, komprimovani period u kojem je Marićka izgovarala mišljenje o ubistvenosti rupe kao mantru, parolu ili pozdrav i ovaj drugi, kratkotrajni period, kraći od godinu dana, otkako se razbolela i počela da propada, sve brže, kako su promicali meseci. Od zračenja joj je otpala kosa, malaksalo je, šumno disala, ožutela joj je koža pa osivela. Odstranili su joj levo plućno krilo, odlazila je sa posla usred radnog vremena, počela da se vucara po institutima i sanatorijumima, što je našu kancelariju pretvorilo u poluprazan, onespokojavajući prostor. Mislio sam često, dok je odsustvovala, kako je ta rupa odvratna i odista s naslutljivim ubilačkim pretenzijama rupetine, izgovarao bih Marićkinu rečenicu, uvek u prezentu, dok sam stojao uz okno i buljio u peraste grane kiselog drveća.

— Ova rupa me ubija! — kazao bih glasno, i odlazio do praznog Marićkinog radnog stola, urednog, pospremljenog, kao da tim gestom čistote i reda, priprema prostor u kancelariji i mene odjednom samog u dugo zajedničkom prostoru na svoje odsustvo. Večito.

Preminula je, karcinom ju je ubio dok dlanom o dlan, i evo već pola godine službujem sam u Marićkinjoj i svojoj kancelariji, ponekad prilazim oknu i posmatram odvratnu rupu, simbol njene i, bojim se, moje sudbine.

Zato sam zbunjen i pometen, dok jutros gledam žurajivu aktivnost na dnu rupe. Sitni sneg promiče neodlučno, a radnici u plavim i oranžnim rukavima i nogavicama, sa sivim kožusima na leđima, lopatama čiste rupu, poravnavaju njeno dno. Prosto mi dođe da iskočim iz kože, dok posmatram kako nasipaju zemlju gradeći neku vrstu lagane nizbrdice i kako se njom, sat-dva potom spušta plavi buldožer i uz buku počinje da gura zemlju pomešanu sa svim onim šutom, na stranu, pa lomi bez zastanka krta, gola stabla kiselog drveća a radnici, očito odlučni da konačno krenu sa nekakvom izgradnjom, vrlo orno počinju da je uređuju za livenje temelja, uništavajući Marićkinu rupu zauvek. Straš—no!

Pogovor pisca

Priče u ovoj knjizi nastajale su na samom izdisaju poslednje, surove decenije. Decenije koja je skoro uništila našu zemlju i naše pojedinačne živote. I u ovih prvih nekoliko godina novog veka.

Sakupivši ih u ovoj knjizi, ostavljam ih kao nespokojni pripovedački trag zlog doba, s uverenjem da će danas i sutra, i u narednim vremenima, biti to, lični, mali trag državne, nacionalne i svake druge katastrofe, osmotrene iz moje lične perspektive, ali i iz perspektive života mojih junaka.

Pre pisanja knjige *Moj život na Marsu*, pisao sam i živeo drugačije. Četiri prethodno napisane knjige priča su možda najbolje svedočanstvo. I mladalačka knjiga igre i slutnje, *Monstrum i druge fikcije* (1989) i dve naredne kolekcije priča *Mačje oči* (1994) i *Hipnotisan* (1996), koje sam pisao sigurnom rukom čoveka koji je književnički stasao u prethodnoj deceniji. Konačno, *Poslednji štićenik noći* (2001) bio je jedna vrsta oproštaja s projektom u kojem sam za petnaest godina napisao i u knjigama objavio stotinu priča (po 25 u svakoj od zbirki), uvek sa pažljivom selekcijom naslova knjiga koje su uticale na moje pripovedanje, priloženom na kraju svake od knjiga.

Ova knjiga je znači jedna vrsta novog pripovedačkog početka. Smislaono homogenija, ona na izvestan način kaže zbogom mnogim od estetskih ideja u koje sam kao pisac verovao, ali i prihvata jedan model pripovedanja u kojem ću, sigurno znam, provesti još neko vreme. Sigurno ne onoliko godina koliki sam boravio u svetovima četvoroknjižja iz kog sam dospelo dovd.

Surova istorija i pojedinačna onemogućenost da se bilo šta učini protiv glavnog toka istorijske "struje" uticale su ne samo na moj poetiku, nego i na poetike mnogih mojih kolega, koji su početkom 80-ih stupili na scenu srpske književnosti. U mom slučaju, ovo je jedan od odgovora.

oktobar , 2005.